

Promotor | **Prof.arch.int.arch. Saidja Heynickx**

COLLAGE

Wat is de kracht van de tactiek collage, in het bijzonder de betekenissen, confrontaties, associaties van collage methodologisch denken die ons tot nieuwe betekenissen en inzichten leiden om het architectuur denken en de creatie ervan te kunnen verrijken?

Lukas Evens

Universiteit Hasselt
Faculteit Architectuur en kunst

Academiejaar 2018 | 2019
Master Architectuur
Seminarie Tactics

ABSTRACT

De intentie van deze Masterthesis is om de lezer mee te nemen in de wereld van het denken in beelden: 'beelddenken'. Dit is een manier van denken waarin je eigen mening, je eigen inzichten, je associaties en je eigen conflicten in je hoofd een heel belangrijk element zijn om deze niet exacte wetenschap van het mentale beelddenken te vatten en te begrijpen. In deze Masterthesis wil ik mij verdiepen in het medium collage. Het medium collage wordt in deze Masterthesis gebruikt als een 'voertuig' om te denken. De collage neemt je mee op een ongedefinieerde reis doorheen je fantasie. Je verplaatst je naar een andere denkzone doorheen het beeld en je navigeert jezelf met je innerlijke kompas. Van zodra je een eigen richting gevonden hebt kan je ingaan tegen de stroming om de ongedefinieerde reis met dit voertuig verder te onderbouwen.

In deze Masterthesis wordt de beeldtaal collage onderverdeeld in categorieën en strategieën om de werking van collage zichtbaar te maken. Hierdoor zullen we een beter inzicht krijgen in de werking van collage en zullen we deze tactiek doeltreffend kunnen gaan inzetten als een tool tijdens een ontwerpproces of voor het maken van eindbeelden. Op deze manier gaat deze Masterthesis naar een collage methodologisch denken.

The intention of this Master's thesis is to take the reader into the world of thinking in images: "image thinking". This is a way of thinking in which your own opinion, your own insights, your associations and your own conflicts in your head become a very important element to understand this non-precise science of mental image thinking. In this Master's thesis I want to delve into the medium of collage. The medium of collage is used in this Master's thesis as a "vehicle" to think. The collage takes you on an undefined journey through your imagination. You travel to a different thinking zone through the image and you navigate yourself with your inner compass. As soon as you have found your own direction you can go against the current to further support the undefined journey with this vehicle. In this Master's thesis the visual language of collage is subdivided into categories and strategies to make the working of collage visible. This will provide us with a better insight in how collage works and we will be able to use this tactic effectively as a tool during a design process or for making final images. In this way, this Master's thesis goes to a collage methodological thinking.

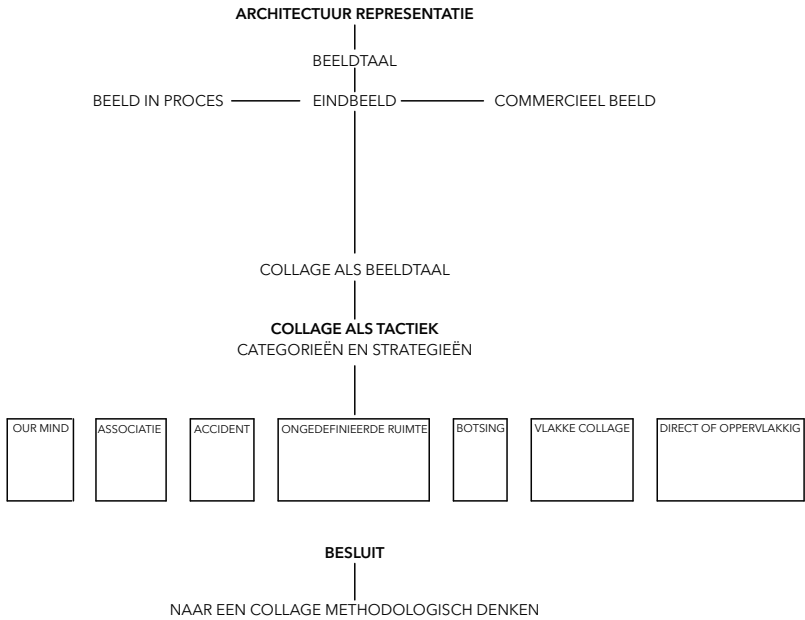
DANKWOORD

Prof.arch.int.arch. Saidja Heynickx, arch. Iwert Bernakiewicz, bedankt voor de tijd die jullie vrij hebben gemaakt voor de begeleiding van deze Masterthesis. Bedankt voor de kritische reflecties en het aanreiken van informatie tijdens het seminarie Tactics om deze thesis te kunnen schrijven.

Prof.arch. Guy Cleuren, arch. Jo Janssen en dr. Roel De Ridder bedankt voor de feedback en informatie die jullie toereikte vanuit de ontwerpstudio Contemplatie.

Bedankt aan mijn ouders en de rest van mijn familie om mij te steunen bij het schrijven van deze Masterthesis wat voor mij het moeilijkste onderdeel van de opleiding architectuur was, omdat ik krachtiger communiceer in beelden dan met woorden. Bedankt voor het bieden van de mogelijkheid om deze Masterthesis en de studie architectuur succesvol te kunnen afronden.

INHOUD

Figuur 0, Evens Lukas, Schema, (2019).

DANKWOORD	09
1 INLEIDING	17
1.1 Architectuur representatie, beeldtaal	18
1.1.1 Beeld in proces	21
1.1.2 Eindbeeld	27
1.1.3 Commercieel beeld	29
2 COLLAGE	31
2.1 ALGEMEEN	33
2.2 COLLAGE ALS TACTIEK	41
2.2.1 Our mind is the only canvas	45
2.2.2 Associatie	55
2.2.3 Accident	71
2.2.4 Ongedefinieerde ruimte	75
2.2.5 Botsing	79
2.2.6 Vlakke collage	83
2.2.7 Direct of oppervlakkig kijken	93
2.3 BESLUIT	101
3 EIGEN WERK	105
4 ONTWERP IN MAASTRICHT	123
BIBLIOGRAFIE	133

1 INLEIDING

1.1 Architectuur representatie- beeldtaal

In het discours van de architectuurwereld van vandaag wordt er steeds meer gerichte aandacht en een groot belang gehecht aan het maken, creëren, voorstellen en het poëtisch verbeelden van architectuur. Hiermee wordt bedoeld het transformeren van de driedimensionale wereld, gecreëerd door de architect naar een tweedimensionaal canvas. Het canvas wordt gebruikt om als draagvlak over architectuur te kunnen communiceren en discussiëren. Deze tweedimensionale afbeeldingen zullen we in deze Masterthesis met de term 'beelden' benoemen. In het Nederlands Etymologisch Woordenboek, Leiden (1971) wordt de term 'beeld' gedefinieerd als:

Beeld zn. Ter verklaring zal men moeten uitgaan van de germaanse. stam *bil 'bovennatuurlijke kracht, wonderkracht', dat nog voorkomt in mnl. belewitte, beluwitte, mhd. pilwiz, nhd. bilwis naam voor bovennatuurlijke wezens, vgl. ook billijk (zie A. Wolf, SSF Uppsala 1929-30). Men moet dan uitgaan van 'wonderteken' vgl. os. bilithi, dat ook 'teken' betekent en vandaar ging het dan verder tot 'beeld, afbeelding, voorstelling. (De Vries, 1971).

Een beeld is een teken, een wonderteken dat iets kan verbeelden. Als we dan gaan kijken wat de term 'beeldtaal' betekent, dan zien we dat beeldtaal een taalvorm is waarbij de beelden, en elementen in beelden het ons mogelijk maken om te gaan communiceren. De interpretaties van beelden zijn net zoals de normale vorm van taal, tijds en cultuurgebonden. 'Beeldtaal is een tweedimensionaal medium wat het mogelijk maakt om te communiceren'. (Encyclo woordenboek, z.d.)

In de huidige architectuurpraktijk worden deze architectuurbeelden die dienen als de verbeelding van de bouwkunst, vaak ingezet voor tentoonstellingen, biënnales

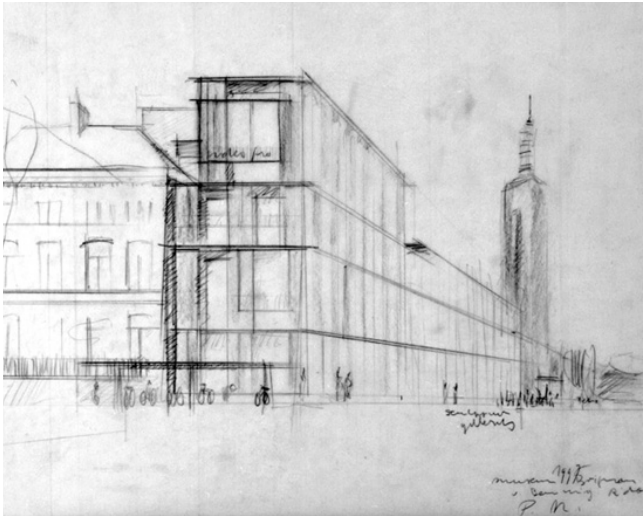
en triënnales. Ook worden ze regelmatig gepubliceerd in tijdschriften. De online magazines en platformen zoals Archdaily en Instagram worden steeds belangrijker voor architecten. Deze beelden, die de visitekaartjes van architectuurbureaus worden, zijn vaak beelden met een minder duidelijk statuut of betekenis. Het zijn beelden die gemaakt zijn tijdens de architectuurproductie, tijdens de ongedefinieerde reis van het architectuur-denken om zo tot ontwerpbeslissingen en concensussen te komen. Vaak geraken deze schetsmatige ontwerpbeelden tot op de eindpresentatie van een project. Deze categorie van beelden hebben de kracht dat ze voor interpretatie vatbaar zijn. Ze hebben de mogelijkheid om een discussie te doen ontstaan en bepaalde onderwerpen bespreekbaar te maken. Deze onafgewerkte beelden hebben de kracht van verbeelding die de gebouwde of nog te bouwen ruimte kan beïnvloeden.

Figuur 1, Everaert, Clouds, (2017).

1.1.1 Beeld in proces

Beelden en tekeningen vormen samen de meest belangrijke en cruciale communicatie en ontwerptools van een architect. Het idee van de architect en het gecreëerde beeld van de nog niet gedefinieerde, ontworpen wereld in zijn hoofd, komen vaak niet overeen. Op deze manier kan een beeld een ontwerp beïnvloeden en het ontwerp een beeld beïnvloeden (Sannah Belzer, 2018). Mathilde Everaert, de Gentse architecte die architectuur met tekeningen en grafische vormgeving combineert vertelt in het tijdschrift 'A+274 Representation', dat er vaak snel wordt overgegaan naar het maken van eindbeelden Dit is iets wat voor haar niet kan bestaan, in een beeld ziet zij steeds al de volgende stap (Mathilde Everaert, 2018). Architectuur is namelijk een creatief proces wat geen einde kent. Het is een eindeloos lang doorgaand proces van toevoegen en wegnemen. Een beeld blijft een ontwerp beïnvloeden zegt Sannah Belzer (2018). Zij is een Nederlandse architecte die 'Man and Public Space' studeerde aan de Design Academy in Eindhoven. Tijdens de beginperiode van haar carrière als architecte maakte ze voornamelijk beelden voor landschapsarchitecten.

Figuur 2, Robbrecht en Daem architecten, Boijmans Van Beuningen Museum, Rotterdam, (2003).

Het is soms zo dat je een beeld maakt en soms bepaalde keuzes in een tekening naar eigen inzicht en gevoel invult omdat je er nog niet veel over weet. Je maakt letterlijk iets zoals de architect het in zijn gedachten had, maar met het zien van het beeld komt men soms erachter dat het toch niet zo een goed idee was. Zo verandert een beeld het ontwerp en een ontwerp het beeld. (Belzer, 2018, p.46)

Geef een architect een stoel, een tafel, een pen en de achterkant van een bierviltje. Meer dan dat heeft hij of zij niet nodig om op reis te kunnen gaan. Geen vakantiereis maar een ongedefinieerde reis, een reis tussen verbeelding en het collectief geheugen. 'Wanneer een architect zijn architectuur vormgeeft tijdens het schetsen, dan legt hij niet één gebouw vast, maar beweegt hij zich tussen toekomst en herinnering, tussen verbeelding en collectief geheugen' (Naeyaert, 2018, p.47). Een tekening is net zoals collage een vorm van improvisatie, het betreden van onbekende surrealistische domeinen die je eigen blik op de wereld en het ontwerp verrijken en verruimen. 'Only the line can tell us what happened' (Rodchenko, z.d.).

De essentie van een tekening en beeld is niet of het een mooie correcte en volgens de regels van de kunst, goed uitgevoerde tekening of beeld is. Het gaat er om dat ze de mogelijkheid hebben om een idee of verhaal over te brengen of uit te leggen aan iemand anders. De lijnen die op het blad en de bierviltjes staan te dansen, zoekend naar de perfecte choreografie zijn belangrijk. De emoties en inzichten die deze lijnen oproepen en die nog nooit eerder in onze gedachten en verbeelding zijn opgekomen zijn eveneens belangrijk. Geen enkele lijn in een schets, geen enkel fragment in een beeld kan als definitief beschouwd worden. Hierdoor ontstaan er nieuwe inzichten in de architectuur. Tijdens een ontwerpproces kan je afgeleid geraken door duizend- en- een dingen, maar de potloodstreep houdt een zekere helderheid en gevoeligheid in het ontwerp (Naeyaert, 2018).

Zoals Paul Robbrecht vertelt in het tijdschrift A+274 Representation, is het creëren van architectuur hoofdzakelijk iets wat zich intern afspeelt, het is 'iets' in je eigen hoofd, het speelt zich af in je eigen denkwereld. Het is in eerste instantie een communicatiemiddel naar jezelf toe.

Plots staat het idee wat in je hoofd vast zat, buiten je hoofd en kijk je voor de eerste keer naar je idee of creatie. Je kan het vergelijken met een planning maken. De zorgen die in je hoofd zitten rond te dwalen schrijf je neer op een blad papier. Ook nu staat hetgeen wat in je hoofd vast zit buiten en kan je het loslaten en er op een andere manier naar kijken. Hierop ga je reageren door nieuwe schetsen te maken. Dit noemt Paul Robbrecht (2018) van het gelijknamige architectenbureau Robbrecht en Daem, een 'uitlokkingsfenomeen'. Het is een dialoog tussen de schets en je eigen geest. Je confronteert ook andere mensen hiermee en je verwacht een reactie. Net zoals een collage werkt een tekening op het uitlokken van verhalen en gedachtegangen. Ze hebben beide een werking op onze psyche. Dit bevestigt het verhaal dat Juhani Pallasmaa aanhaalt in 'Collage and Architecture'. Juhani Uolevi Pallasmaa, luidt zijn volledige naam is een Fins architect en professor en decaan architectuur aan de Helsinki University of Technology. Hij vertelt hierin dat de collage de capaciteit heeft om onze verbeelding en geest te stimuleren (Shields, 2014).

Figuur 3. Bovenbouw Architecten, Renovatie, Antwerpen, (2018).

1.1.2 Eindbeeld

Een andere categorie van beelden zijn beelden die achteraf gemaakt worden. Hiermee worden beelden bedoeld die gemaakt zijn na het architecturaal denken, en niet tijdens het ontwerpproces, wanneer het project klaar is en de raming van het bouwwerk al gemaakt is. Dit zijn beelden die louter dienen om een project te verbeelden of om de kern van een ontwerp of concept te tonen. Deze eindbeelden kunnen ook dienen als een aandenken, een vorm van souvenir voor de architect omdat hij het eigenlijke project uit handen moet geven en overdragen aan de klant. Dit is ook de reden waarom Bovenbouw Architectuur, een Vlaams architectuurpraktijk geleid door Dirk Somers veel aandacht besteedt aan het maken van eindbeelden en levensgrote collages. De tentoonstelling 'The House of the Explorer' presenteert een deel van het oeuvre van Bovenbouw Architectuur. Het is een wereld van beelden, papieren en kartonnen maquettes die het verlangen van de architect om zijn eigen wereld of universum vorm te geven weergeeft. Het unieke aan deze tentoonstelling is dat er één cruciaal element ontbreekt, namelijk de foto's van de gebouwen, de foto's die de werkelijkheid presenteren. Het idee van de tentoonstelling is dat je kan kijken op een heel directe of oppervlakkige manier, maar hierdoor ook veel diepere lagen kan ontdekken (Somers, 2019). Bovenbouw Architectuur heeft door gebruik te maken van maquettes in bas- reliëf, een collageachtig beeld gecreëerd. Op deze manier hebben zij een manier gevonden om hun eindbeelden te representeren waarin een vorm van gelaagdheid in hun ontwerp te zien is. Deze gelaagdheid is een element dat we vaak missen bij een foto. Zeker wanneer het een foto is van de opgeleverde toestand. In deze foto's is het vaak één op één, iets wat heel direct overkomt en waardoor je deze extra gelaagdheid gaat missen.

1.1.3 Commercieel beeld

Na het beeld in proces en de eindbeelden, categoriseert deze Masterthesis ook nog een derde stroming van beelden, namelijk de commerciële beelden. Dit zijn de beelden die door de vastgoedsector de wereld ingestuurd worden. Meestal zijn dit 'renders' van projecten. Het zijn beelden waar er vaak veel aandacht gaat naar het zo realistisch mogelijk representeren van de werkelijkheid. Het gebouw wordt zo snel mogelijk in een mooie omgeving gezet om op deze manier een indrukwekkende weergave te geven van het gebouw. Deze beelden krijgen vaak de naam van 'fotorealistische renders'. Maar hoe realistisch zijn deze beelden? We kunnen niet discussiëren over het feit dat het materiaalgebruik, de schaduwen, de context en de acteurs van het beeld realistisch overkomen. Daar is geen twijfel over mogelijk. Maar deze fotorealistische render is eerder het verbloemen van de werkelijkheid: de zon die altijd schijnt, de mensen die steeds gelukkig door het project lopen. Soms gaat de aandacht in het beeld meer uit naar de ingehuurde acteurs die door het beeld lopen dan dat de aandacht gaat naar de kwaliteit en beleving van de architectuur. Dit beeld dient meer om te verkopen in plaats van het project te verbeelden. Het beeld is zo realistisch dat er praktisch geen ruimte voor interpretatie meer over is. Eerder besproken in deze Masterthesis is dat interpretatie net een belangrijk onderdeel van beeldtaal vormt. Dit maakt het net mogelijk om te kunnen communiceren over iets. We kunnen dan ook stellen dat deze stroming van beelden in deze Masterthesis niet verder behandeld zal worden en eerder als een banale beeldtaal wordt gezien.

2 COLLAGE

2.1 ALGEMEEN

Figuur 4, Bovenbouw Architecten, Woningproject Leystraat, (2012).

Representeren van de werkelijkheid

Collage is een subjectieve filtering van de realiteit. Het leidt tot een discrepantie tussen het beeld en de werkelijkheid. Een situatie waarin het beeld en de werkelijkheid niet met elkaar overeenstemmen. Het is interessant wanneer de werkelijkheid het beeld overstijgt, meestal is dit andersom. Strakke renders met lachende en vaak tevreden mensen en kinderen, de zon die altijd schijnt in een perfecte wereld. Maar de realiteit is vaak anders dan het beeld belooft. Kan een zogenaamde fotorealistische render dan wel een representatie van de werkelijkheid zijn? Sannah Belzer zegt hierop:

Soms is het echter andersom, en leunt de werkelijkheid aan tegen de verbeelding, alsof je in of door een tekening loopt, door het materiaalgebruik en de juiste verhoudingen ervan. De figuranten in het straatbeeld maken dan niet zoveel uit, het gaat over de sfeer van de plek. Het schilderij dat aan de wieg stond voor de gedachte over de plek heeft invloed gehad' Het beeld wordt een ontwerp en een ontwerp wordt weer het beeld. (Belzer, 2018, p.46)

De wereld als een collage

Zoals architect- professor Juhani Pallasmaa in het boek 'Collage and Architecture' in het voorwoord beschrijft, heeft een collage de capaciteit om onze verbeelding en onze creatieve geest te stimuleren (Shields, 2014). Leonardo Da Vinci adviseerde kunstenaars om naar een afbrokkelende muur te gaan staren om op deze manier in een mentale staat van inspiratie te geraken. Volgens Juhani Pallasmaa heeft collage een gelijkend voordeel van onze perceptuele verbeeldingskracht en empathie:

when you look at a wall spotted with stains, or with a mixture of stones, if you have to devise some scene you may discover a resemblance to various landscapes, or, again, you may see battles and figures in action, or strange faces and costumes, or an endless variety of objects, which you could reduce to complete and well- drawn an endless variety of objects, which you could reduce to complete and well- drawn forms. Ans these appear on such walls promiscuously, like the sound of bells in whose jangle you may find any name or word you choose to imagine. (Hughes, 1981, p.225)

Een collage is een beeld dat voortkomt uit het assembleren van verschillende losse elementen. Deze elementen die vaak ook fragmenten worden benoemd zijn stuk voor stuk ontnomen van hun originele context, wat betekent dat ze ook ontdaan worden van hun oorspronkelijke betekenis. Door deze elementen in een nieuwe setting te gaan assembleren en te gaan monteren in een setting die helemaal niks meer te maken heeft met zijn originele betekenis, gaat de kijker van het beeld beginnen nadenken over het beeld. Hij gaat misschien zijn eigen verhaal fantaseren. Dit kan een totaal ander verhaal zijn dan wat een ander persoon erbij zou denken.

De kijker van het beeld komt in een mentaal stadium waarin hij gaat beginnen denken in beelden. Hij gaat zoals de gelijk hetende tentoonstelling van Patrick Ceysens 'Van kijken naar beelddenken - From first looks to visual thinking' (2018). 'Our mind is the only canvas' volgens Patrick Ceysens (2018). Patrick Ceysens is een van de weinige hedendaagse kunstenaars die de onderhuidse werking van beelden zo voelbaar kan maken. In zijn werk zijn er duidelijk twee rode draden terug te vinden. Er is bijvoorbeeld het thema van de herinnering en haar bedrieglijke betovering enerzijds. En anderzijds is er de werking van het beeld wat zich niet meer te onderscheiden valt van het geheugen. Collage methodologisch denken is als een ongedefinieerde reis, zoals voorheen in deze Masterthesis vermeld wordt. Koen Deprez is een Belgische architect die bekend staat voor zijn liefde voor het platteland en de openbare ruimte. Koen Deprez liep zijn stage bij het architectenbureau van Rem Koolhaas, OMA. Deprez vertelt ons:

Only during an indefinable journey can one perceive the truth of the landscape.' By touring aimlessly, without knowing their destination, the participants were able to reclaim their freedom of movement. Only by becoming temporary hermits could they employ the tactics necessary 'to exploit the gaps in the strategic field in order to generate novel and inventive outcomes. (Michel de Certeau, z.d.)

Als we de wereld eens zouden bekijken als één grote collage. Met in het bijzonder de huidige vluchtelingenstromen van het Midden- Oosten richting Europa. Al deze migranten die hun tenten opslaan in het Noordstation en in het Maximiliaanpark zijn net zoals de fragmenten in een collage ontnomen van hun eigen waarde als mens en hun betekenis die ze hadden in hun eigen setting waarin zij leefden. Elke persoon die je ziet liggen, staan of zitten in het Maximiliaanpark draagt een eigen uniek verhaal met zich mee.

Wanneer ze uiteindelijk in Europa aankomen, vormen zij vreemden voor onze cultuur. Wij als lokale inwoners gaan spontaan een nieuw beeld, en een nieuwe mening vormen over deze migranten. Hierdoor gaan wij als lokale inwoners een eigen verhaal en mening plakken op deze migranten, waardoor wij een positieve of negatieve stempel drukken op deze mensen. Net zoals een collage krijgen deze mensen in hun nieuwe setting een nieuwe betekenis aan zich gekoppeld. Dit betekent dat het onderwerp collage als term een heel brede betekenis kan hebben. En toch, toch kan je een collage ook heel specifiek gaan benaderen zoals in deze Mastersthesis: 'collage in de architectuur'.

Een ander voorbeeld vinden we door Italo Calvino te vergelijken met Nils- Ole Lund. In het boek 'Invisible cities' beschrijft de Italiaanse schrijver Italo Calvino het verslag van Marco Polo zijn reizen rond de wereld. In deze verslagen worden plaatsen en steden beschreven, die allemaal indirect verwijzen naar de stad Venetië in Italië, namelijk de thuisstad van Marco Polo. De werkelijke ervaringen van de ontdekkingsreiziger Marco Polo en de interpretatie van de lezer van het boek worden op een fantasierijke manier met elkaar verweven tot een rijke beschrijving van deze onzichtbare steden. De lezer van het boek vormt een eigen beeld door middel van zijn eigen denkbeelden van deze stad in zijn hoofd. Het is een stad opgebouwd uit fragmenten van informatie.

Figuur 5, Lund, The Tower of Babel after 1970, (1987).

For these ports I could not draw a route on the map or set a date for the landing. At times all I need is a brief glimpse, an opening in the midst of an incongruous landscape, a glint of lights in the fog, the dialogue of two passers-by meeting in the crowd, and I think that, setting out from there, piece by piece, the perfect city, made of fragments mixed with the rest, of instants separated by intervals, of signals one send out, not knowing who receives them. If I tell you that the city towards which my journey tends is discontinuous in space and time, now scattered, now more condensed, you must not believe the search for it can stop (...)
(Calvino, 1981)

Stuk voor stuk wordt een perfecte stad opgebouwd uit verschillende fragmenten die worden gemengd met details en informatie over de stad. Net zoals in figuur 5 te zien is, is 'The tower of Babel' van Lund niet een onvolledig fragment of ruïne, maar een complete plek om te leven waarin oude en nieuwe ideeën samen, met de rest van ideeën gecombineerd worden tot één geheel.

'De onzichtbare steden' van Italo Calvino en 'The tower of Babel' van Nils- Ole Lund zijn twee werken die totaal niks met elkaar te maken hebben. Door deze twee werken met elkaar te vergelijken zien we dat de rol van verbeelding en denkbeelden een grote rol speelt bij deze werken. Beide spelen met de fantasie van de lezer of de kijker van het beeld. Beide vertellen een verhaal over hoe volgens hun de perfecte stad er zou moeten uitzien. De collage van Lund zou perfect de cover kunnen vormen van het boek 'De onzichtbare steden' en dit zonder dat beide werken iets met elkaar te maken hebben. Beide werken contrasteren met elkaar doordat je bij Calvino het boek moet lezen, en in je hoofd vorm je een beeld over hoe de stad er zou kunnen uitzien. Nils- Ole Lund maakt met zijn collage een conceptmatig voorstel van hoe de perfecte stad er zou kunnen uitzien. Maar toch laat hij door het onvolledige karakter van de collage voldoende ruimte over aan het inlevingsvermogen en verbeeldingsvermogen van de kijker om te gaan denken in beelden.

Net zoals kinderen een beeld vormen tijdens het luisteren naar een verhaal, doet een collage net het omgekeerde. Een collage vormt een nieuw beeld en de persoon die naar het beeld kijkt vormt er een nieuw verhaal bij. Door de verloren identiteit van de verschillende fragmenten in een collage ga je opzoek naar een nieuwe betekenis voor het beeld.

2.2 COLLAGE ALS TACTIEK

Laten we onze zoektocht naar een collage methodologisch denken gaan ordenen. Laten we deze zoektocht net zoals een ongedefinieerde reis opvatten om zo de werking van collage als een tactiek te ontdekken. Laten we de collage als een voertuig gebruiken om ons te verplaatsen in het beeld, en laten we zoals Koen Deprez zei, ons innerlijk kompas gebruiken om ons te navigeren doorheen deze Masterthesis. Een zoektocht die net zoals de collage verschillende tijdstijlen en bronnen met elkaar laat confronteren. Op deze manier zal deze Masterthesis gaan denken in beelden. Het zal vreemde combinaties van werelden creëren die op zichzelf correct zijn maar wanneer ze worden samengevoegd, toch een nieuw beeld geven, een nieuwe visie of misschien wel tot een nieuw verhaal leiden. Laten we aan elke laag van betekenis, zoals het accident, de associatie, de botsing enzovoort een aantal protagonisten koppelen. De collage is een beeldtaal die bestaat uit het samenstellen, confronteren en weglaten van verschillende fragmenten. Dit gebeurt op een zeer gelaagde manier zo dat het nieuwe gecreëerde beeld een nieuwe betekenis krijgt. Door deze gelaagdheid kan je op een heel directe of oppervlakkige manier naar het beeld kijken, en kan je diepere lagen van betekenissen ontdekken. De collage verkrijgt hierdoor zodanig veel verschillende lagen van betekenis. Door verschillende belangrijke kunststromingen die rechtstreeks te linken zijn aan verbeelding, een associatief karakter en het vreemde zoals het Dadaïsme, surrealisme en het constructivisme te ordenen, kunnen we aan elke laag een aantal protagonisten van de collage koppelen. Door deze kunststromingen met collage te laten confronteren ontstaat er een nieuw spanningsveld waarover geschreven kan worden en waar dat er nieuwe onverwachte linken door ontstaan. Op deze manier gaan we naar een collage methodologische manier van beelddenken en de verschillende betekenissen van het beeld en tekening ontdekken.

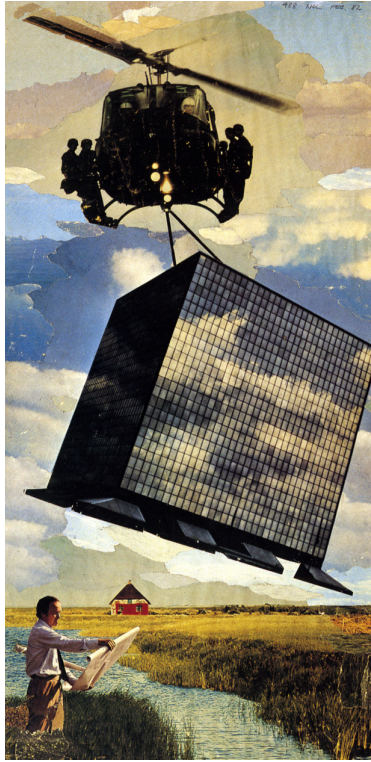
2.2.1 OUR MIND IS THE ONLY CANVAS

Nils- Ole lund

Nils- Ole Lund is een Deens architect die later ook het beroep van architectuurcriticus is beginnen uitoefenen. Hij tracht de kloof tussen de theorie en de praktijk van architectuur te overbruggen door de tactiek van collage doelgericht in te zetten. Hij begon met het maken van collages om een antwoord te bieden op de cultuurshock die hij ervaarde in St. Louis, Amerika. Een collage kan volgens Nils- Ole Lund, de afstand tussen de utopieën van het beroep van architect en de werkelijke intenties en mogelijkheden illustreren. Ook kan de collage de tijd en cultuurgebonden trends en tendensen ontleden door collages. De samengestelde beelden komen op deze manier dichterbij de werkelijke architectuur dan dat de geschreven wereld dit doet.

The collage (...) can illustrate the distance between the specific utopias of our profession and its actual professional means and possibilities, and, moreover, you can vivisect architectural trends and tendencies by collages whose composed images come closer to actual architecture than the written world. (N.O. Lund, 1990)

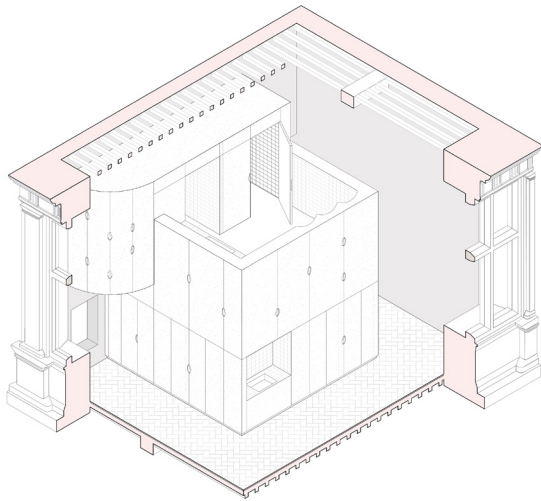
Als architect zijn wij personen die in staat zijn om een visie duidelijk over te brengen door middel van beeldtaal. Maar er zijn maar weinig hedendaagse kunstenaars die de onderhuidse werking van beelden zo voelbaar kunnen maken als Patrick Ceyssens in zijn tentoonstelling 'Van kijken naar beelddenken'. Volgens Ceyssens is de werking van een beeld niet meer te onderscheiden van die van het geheugen: 'Our mind is the only canvas' (Ceyssens, 2018).

Figur 6, Lund, First the building then the site, (1982).

Is de maker van een beeld nu eigenlijk de getalenteerde artiest die in staat is om zijn visies over te brengen door middel van beeldtaal? Of moeten we de eer laten aan de kijker van het beeld die het canvas invult met zijn poëtische nieuwe betekenissen die ontstaan zijn door hun interactie en experimentele wisselwerking? Deze krachtige tactiek van beelddenken kan een grote rol spelen in het overbrengen van ideeën en visies op anderen groepen van de maatschappij. Net zoals Nils- Ole Lund (1990) aanhaalt in het boek getiteld 'Collage Architecture' ben ik als student en toekomstig architect er volledig van overtuigd dat beeldtaal en meer specifiek de tactiek van collage, een goede manier kan zijn om visies en ideeën onder de aandacht te brengen en bespreekbaar te maken. Nils- Ole lund: 'He believed that through his collages he was able to discuss his ideas in a more direct way than by writing articles, giving lectures or even designing houses' (N.O. Lund, 1990). Waarom schrijven architecten steeds zoveel over architectuur en de problematieken die er zijn? Waarom willen architecten hun visie steeds uitdrukken via langdradige artikels en teksten? Waarom gebruiken zij hun creatieve geest niet om hun ideeën uit te drukken via beeldtaal? Een beeld kan namelijk zoveel meer betekenissen met zich meedragen dan een tekst of artikel dit kan doen. Een beeld trekt net zoals bij een affiche veel meer de aandacht naar zich toe dan dat een tekst dit kan doen. Met een beeld kan je ook veel meer doelgroepen bereiken dan je dit met een tekst kan doen.

Nils- Ole Lund gebruikt collages voornamelijk als een manier om zijn kritiek te uiten op de destructieve manier waarop architecten van zijn periode omgaan met architectuur en het landschap, dit is een kritiek op de modernistische benadering van architectuur. Hij zet de tactiek van collage in als een beeldende vorm van manifest, om op deze manier zijn uitgangspunten duidelijk te maken aan de buitenwereld. Hij gebruikt ironie en parodieën in zijn beeldtaal om zijn kritiek op een ludieke manier verstaanbaar te maken.

Figuur 7, Bovenbouw Architecten, Stadhuis Antwerpen, (2015).

Figuur 6 is een collage van Nils- Ole Lund uit 1982 waarmee hij wilt duidelijk maken dat de som van delen meer is dan het geheel. Architectuur zou een tool moeten vormen om een verrijking te zijn voor het landschap. Het zou een meerwaarde moeten bieden aan zijn omgeving. Hierdoor zullen landschap en architectuur met elkaar gaan communiceren. Er zou niet enkel rekening gehouden mogen worden met de architectuur maar ook met de context van een gebouw, ze moeten op elkaar afgestemd worden. In deze collage (Figuur 6) reflecteert Nils- Ole Lund de ironie dat de toenmalige postmodernistische architectuur niet altijd ontworpen werd met deze gedachtegang in het achterhoofd. Deze problematiek omvat de manier waarop architecten omgaan met het nog beschikbare landschap. Nils- Ole Lund tracht zijn kritiek te verbeelden met behulp van een collagebeeld. Een collage heeft het grote voordeel dat het kan inspelen op het verbeeldingsvermogen van de mens. Dit verbeeldingsvermogen zal ervoor zorgen dat een beeld sneller een maatschappelijke discussie zal uitlokken over een bepaalde visie of een bepaald idee, met andere woorden, collage heeft de kracht om een onderwerp ter discussie te zetten, om het in vraag te stellen en zoveel meer.

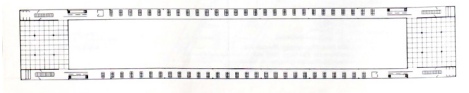
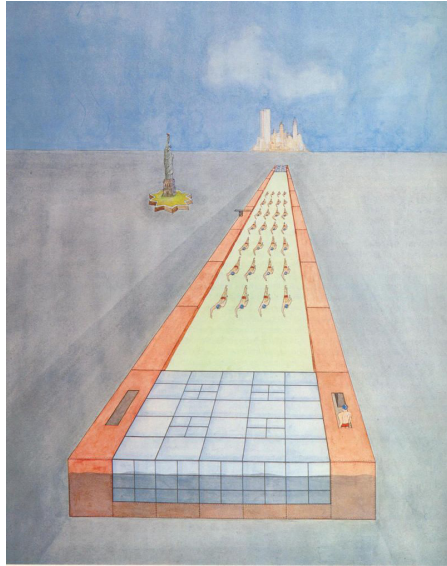
Waarom moet architectuur altijd zo serieus zijn? Humor in architectuur kan volgens mij een nog niet ontgonnen kracht zijn voor een ontwerper. Bovenbouw architectuur is een uitstekend voorbeeld van een architectuurpraktijk, waar het ludieke en humoristische aspect nooit ver af is in het ontwerp.

Figuur 8, Lund, Architectural Call Girl, (1987).

In hun voorstel voor het stadhuis van Antwerpen maakte zij een opmerkelijk voorstel voor het sanitaire blok. Het sanitair wordt ondergebracht in een dubbelhoge blok, waarbij vrouwen en mindervaliden op het onderste niveau naar het sanitair kunnen gaan. De mannen krijgen op het eerste verdiep, het bordesverdiep een uitkijkplatform waar het 'aangename aan het nuttige' gekoppeld wordt.

Figuur 8 is de collage 'Architectural Call Girl' van Nils- Ole Lund waarmee hij zijn kritiek op de postmodernistische architecten voorstelt. Hij vindt dat de postmodernistische architecten enkel en alleen maar rekening hielden met de préséance van het gebouw. Zij vonden dat een gebouw aantrekkelijk, stijlvol en glamoureuus moest zijn. Hij geeft met dit beeld zijn sterke mening over architectuur. Maar dit doet hij evenzeer op een ludieke manier.

Figuur 9, Koolhaas & Friesendorp, The Story of the pool, (1976).
Figuur 10, Koolhaas & Friesendorp, The Story of the pool, (1976).

The story of the pool
Rem Koolhaas & Madelon Friesendorp

'They had been constantly swimming away from where they wanted to go, and towards what they wished to escape' (Koolhaas, 1994, p.255). Oftewel zwemmen in de richting vanwaar je weg wil geraken en weg van waar je naartoe wil komen. 'The story of the pool' is een verhaal dat geïllustreerd wordt in het boek 'Delirious New York'. Het is een verhaal over een groep fictieve Sovjet-architectuurstudenten die een groot en drijvend zwembad ontwerpen en ook bouwen. Door op een harmonieuze en geordende manier samen als groep te zwemmen is het mogelijk om het zwembad voort te bewegen. Het fictieve verhaal gaat over een 40 jaar durende reis van USSR naar New York. Koolhaas spot met dit verhaal over het utopische begin van het Russische Constructivisme en zijn langzame dood in het Amerikaans Modernisme met zijn gebruikelijke intellect, idealisme en wrok.

De collage (Figuur 9) die Koolhaas bij dit verhaal voegt zegt evenveel, om niet te zeggen meer dan wanneer je enkel het verhaal leest. Het beeld is zo krachtig opgebouwd. In de verte zie je een glimp van het einddoel wat de zwemmers voor ogen hebben maar het is nog zo ver weg. Ze hebben gelezen over New York maar zijn er nooit geweest. Zo graag willen ze ernaar toe maar toch zwemmen ze er van weg. Alsof ze er niet willen zijn. Het beeld draagt zoveel meer betekenissen met zich mee dan enkel het geschreven verhaal ons vertelt.

2.2.2 ASSOCIATIE

Zoals eerder in deze Masterthesis werd aangehaald, is de zin en drang naar realiteitszin in beeldtaal door het gebruiken van realistische renders als medium voor representatie van het ontwerp of idee groot. Deze trend is ontstaan rond 1990 met de introductie van de computer in de architectuurpraktijk. Dit was de geboorte van exacte technische tekeningen en de fotorealistische render. Maar een tekening of collage biedt volgens Bart Decroos (2018), auteur van het tijdschrift 'A+' in veel gevallen zelfs meer realiteitszin dan de fotorealistische render. Volgens Decroos (2018) haalt de potloodtekening, collage etc. zijn kracht uit zijn associatieve karakter wat zo eigen is aan deze mediums. Wanneer je de letterlijke betekenis van de term 'associatie' opzoekt, dan krijg je als uitleg: 'Het onbewust verbinden van de ene gedachte met de andere gedachte'. 'Associëren' is volgens het Nederlands Etymologisch Woordenboek 'het oproepen van denkbeelden en herinneringen en het verbinden aan iets anders'. (Van der Sijs, 2003) Het associatieve karakter van een ontwerpproces valt dan ook niet te negeren. Zoals projectarchitect bij 'Carton 123 architecten', Jens De Schutter vertelt, mogen we niet vergeten dat we architectuur proberen te maken. Een associatief proces waarbij veel buikgevoel komt kijken. Soms zijn wij als architecten te vaak bezig met het uitzoeken hoe een tekenpakket werkt, in plaats met bezig te zijn over de echte vraag van architectuur. (De Schutter, 2018)

Als je relaties legt tussen verschillende elementen van een beeld, los van elk programma, elke functie, elke politieke, sociale, culturele of persoonlijke context, creëer je nieuwe, onvermoede vormen door middel van associatie.

Dit wordt verduidelijkt in een verhaal van Koen Deprez (2006) in 'De ruimte door het culturele landschap getrokken.' Hierin vertelt hij over 'echte perspectieven' die hij in het leger aangeleerd heeft gekregen.

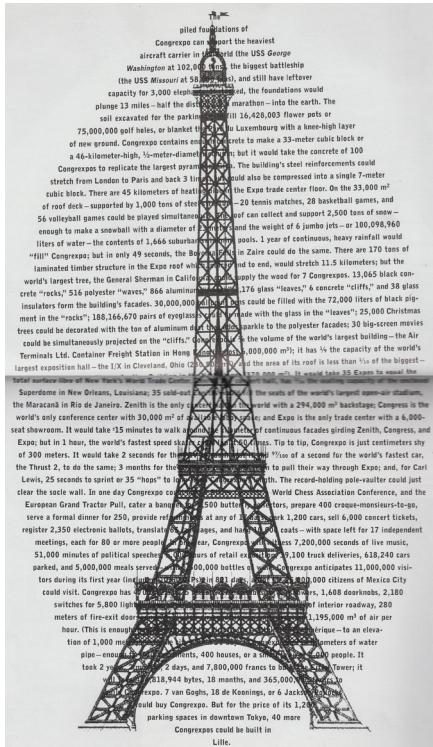
In architectuur maken wij altijd perspectieven die opgebouwd zijn met een vluchtpunt. Op deze manier snijden we in de wereld en tekenen we wat we belangrijk vinden. Elk perspectief vertrekt bij een selectieve, beperkende dwarsdoorsnede van de wereld vertelt Deprez (2006).

Ik stelde mijn studenten vaak voor ook te tekenen wat zich achter hen bevond. In het leger is dat normaal. Ze leren je daar schetsen waar je bent. Je krijgt of vervaardigt basisschema's met concentrische cirkels en daarop schets je de wereld rondom je. Jij bent het centrum. (Deprez, 2006)

De cirkels die de studenten tekenen zijn niet op schaal. De onderlinge afstand van deze cirkels zijn afhankelijk van afstanden die je zelf inschat, het is geen exacte wetenschap. Het is belangrijk dat je alleen tekent welke zaken van belang zijn om je te kunnen oriënteren in het landschap. Je maakt hierbij geen selectie van waar je wel naar kijkt en waar niet. Je neemt geen sectie van de omgeving. 'Je probeert de hele omgeving tegelijk te vatten. Je ziet in de verte een merkwaardig huis. In de buurt daarvan blaft een hond. Dat wordt op je tekening het blaffende huis, of de grote boom, of de gele rivier.' (Deprez, 2006)

Op deze manier teken je een landschap dat zich op 360 graden rondom jou uitstrekt, zonder dat je bepaalt welke elementen in je tekening je al dan niet persoonlijk aantrekken. Hij vertelt ook dat op elke plek waar om tactische, militaire redenen dan ook wordt haltgehouden,

dat zo een schets gemaakt moet worden. Op deze manier kunnen alle leden van het peloton communiceren via deze schetsen. Door samen, met de rug naar elkaar gekeerd, kunnen we het hele landschap in het oog houden, zodat iedereen precies weet wat erachter zijn of haar rug gebeurt. Hierdoor reken je erop dat iedereen het nodige doet. Zo nodig weet iedereen ook precies in welke richting gekeken moet worden. Koen Deprez vindt dat mensen die geen architectuur gestudeerd hebben dat ook heel goed kunnen. 'Die kunnen ook zeggen: het blaffende huis. Die bewegen mee in dezelfde surrealistische wereld. Het is fascinerend om 360 graden rond je te kijken. Allerlei punten in de verte vallen samen en vormen een nieuw landschap.' (Deprez, 2006)

Figuur 11, OMA, Congrexpo, Rijsel, (1990).

Congrexpo, OMA

In 1990 startte in Rijsel de bouw van het Congrexpo. Een gebouw ontworpen door OMA, Office for Metropolitan Architecture. Het is een gebouw van 300 meter in lengte en is opgebouwd met behulp van een zéér schematische organisatie. Het is een Congrexpo met drie belangrijke componenten, namelijk een concertzaal met een capaciteit van 5000 zitplaatsen, een conferentiecentrum en een expositiezaal van maar liefst 20000m². Het Congrexpo dat Office for Metropolitan Architecture, OMA hier in Rijsel heeft ontworpen kan je eerder als een nieuwe stad benoemen. Maar in dit geval is het een stad die zich binnen bevindt in plaats van buiten. OMA noemt het zelf een schandelijk eenvoudig gebouw. Ik noem het eerder een schandelijk groot gebouw. Zoals de Eiffeltoren een verticaal baken en landmark is voor het stadsgezicht van Parijs, is het Congrexpo een horizontale baken voor Rijsel. Beide bouwwerken hebben een lengte, of laten we beter zeggen, een afstand van 300 meter. Dit is bijna een laconiek gegeven dat we terugvinden in een van de beelden die OMA maakte voor het Congrexpo (Figuur 11).

Het is een beeld dat bedoeld is om de grootte en de monumentaliteit van het project te duiden. Het is een typografisch verbeeldende tekst in de kenmerkende ovale vorm van het Congrexpo. Over deze tekst is de Parijse Eiffeltoren geplakt. Het is een typografische tekst waarin alle records, feiten, vergelijkingen en ontelbare cijfers over de gigantische schaal en kracht van het Congrexpo staan beschreven. Het is een tekst die eigenlijk er niet toe doet. Het is een tekst die ons weinig vertelt, want op de plekken waar de Eiffeltoren en de tekst met elkaar in confrontatie komen is enkel nog de Eiffeltoren zichtbaar. De tekst verliest op deze plaatsen zijn kracht en inhoud.

Figuur 12, OMA, Congrexpo, Rijssel, (1990).

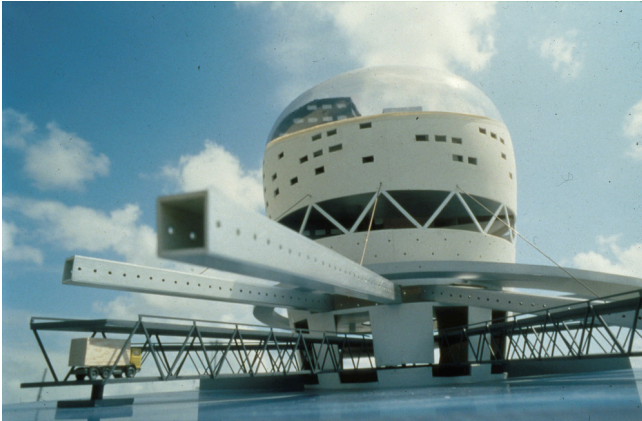
Maar doordat OMA heel deskundig kiest voor de Eiffeltoren, als fragment voor deze collage, kunnen wij als kijker van dit beeld de vorm van het Congrexpo gaan associëren met de grootte en monumentaliteit van de Eiffeltoren. Hierdoor kunnen we in één oogopslag begrijpen wat OMA bedoelt met een 'groot gebouw'.

Piled foundations of congrexpo can support the heaviest aircraft carrier in the world (the USS George Washinton at 102,000 tons, the biggest battleship (the USS Missouri at 58,000 tons), and still have leftover capacity for 3,000 elephants stacked, the foundations would plunge 13 miles-half the distance of a maraton- into the earth. The soil excavated for parkings and fill 16,428,003 flower pots or 75,000,000 golf holes, or blanket the Pare du Luxembourg with a knee-high layer of new ground. Congrexpo contains enough concrete to make a 33 meter cubic block or a 46 kilometer high, ½ - meter- diameter colum; but it would take the concrete of 100 Congrexpos to replicate the largest pyramide Al Giza. The building's steel reinforcements could stretch from London to Paris and back 3 times, It could also be compressed into a single 7- meter cubic block. There are 45 kilometers of heating pipes in the expo trade center floor. On the 33,000m2 of roof deck- supported by 1,000 tons of steels structure- 20 tennis matches. 28 basketball games and 56 vollyball games could be played simoultaneously. The roof can collect and support 2,500 tons of snow-enough to make a snowball with a diameter of 23 meters sandand the weight of 6 jumbo jets- or 100.098.960 liters of water. The contents of 1,666 suburban swimming pools. 1 year of continuous , heavy rainfall would fill Congrexpo; but in only 49 seconds, the Boyama Falls in Zaire could do the same. There are 170 tons of laminated timber structure in the Expo roof wich, placed end to end would stretch 11.5 kilometres; but the world's largest tree, the General Sherman in Caflifornia, could supply the wood for 7 congrexpos. 13,065 black concrete rocks, 516 polyester waves 866 aluminim. 176 glassleaves, 6 concrete colffs and 38 glass insulators form the building's facades. 30,000,000 ball point pens could be filled with the 72,000 liters of black pigment in the rocks; 188.166.670 pairs of eyeglasses could be made with the glass in the leaves; 25,000 Christmas trees could be decorated with the ton of aluminium dust that adds sparkle tot he polyster facades; 30 big screen movies could be simultaneously projected on the cliffs. Congrexpo is 1/8 the volume of the world's largest building - the Air Terminals Ltd. Container Freight Station in Hong Kong (6,000,000 m3);

it has 1/9 the capacity of the world's largest exposition hall - the I/X in Cleveland, Ohio (230,500 m²); and the area of its roof is less than 1/10 of the biggest - the Cooperative VBA Flower Auction Building in the Netherlands (370,000 m²). It would take 35 Expos to equal the total surface libre of New York's World Trade Center. Zenith, the concert hall, has 1/16 the seating capacity of the enclosed Superdome in New Orleans, Louisiana; 35 sold-out Zeniths would fill the seats of the world's largest open-air stadium, the Maracanã in Rio de Janeiro. Zenith is the only concert hall in the world with a 294,000 m³ backstage; Congress is the world's only conference center with 30,000 m² of available lobby space; and Expo is the only trade center with a 6,000-seat showroom. It would take ,15 minutes to walk around the kilometer of continuous facades girding Zenith, Congress, and Expo; but in 1 hour, the world's fastest speed skater could lap it 50 times. Tip to tip, Congrexpo is just centimeters shy of 300 meters. It would take 2 seconds for the TGV to zoom past it and 97/100 of a second for the world's fastest car, the Thrust 2, to do the same; 3 months for the team to pull their way through Expo; and, for Carl Lewis, 25 seconds to sprint or 35 "hops" to long-up Congrexpo's length. The record-holding pole-vauter could just clear the socle wall. In one day Congrexpo could house a concert, a World Chess Association Conference, and the European Grand Tractor Pull, cater a banquet for 1,500 butterfly collectors, prepare 400 croque-monsieurs-to-go, serve a formal dinner for 250, provide refreshments at any of 17 bars, park 1,200 cars, sell 6,000 concert tickets, register 2,350 electronic ballots, translate 65 languages, and hang 10,000 coats - with space left for 17 independent meetings, each for 80 or more people. In one ear, Congrexpo will witness 7,200,000 seconds of live music 51,000 minutes of political speeches, 5,000,000 meals served, 500,000 bottles. Congrexpo anticipates 11,000,000 visitors during its first year (...)

(Koolhaas et al., 1998, pp768-769)

Het associatieve karakter van deze collage blijft niet enkel bij de connectie tussen de schaal van het gebouw en de grootte van de Eiffeltoren. Wanneer men dieper doorheen de lagen van deze collage gaat graven, dan zien we ook dat het een opsomming is van feiten en vergelijkingen, die in deze collage, in een typografische tekst gegoten is. Het zijn feiten over het Congrexpo. Deze feiten worden telkens verbeeld aan de hand van een alledaags voorbeeld, op deze manier worden deze herinneringen verbonden aan onze alledaagse denkbeelden. OMA verbindt een numeriek gegeven zoals, het gewicht van het gebouw, dat voor ons als gewone mens, een doodgewoon getal is, een getal waar dat wij totaal geen vat van realiteitszin mee hebben, aan een mentaal denkbeeld. Ze connecteren bijvoorbeeld het gewicht van het Congrexpo aan het gewicht van zes jumbojets die op elkaar gestapeld zijn. OMA doet in deze collage hierdoor beroep op onze visuele bibliotheek van denkbeelden in ons hoofd. Zoals al eerder aangehaald in deze Masterthesis is de collage een voertuig om op een ongedefinieerde reis te gaan. Het is een voertuig om via een mentaal model naar een nieuw sensatiegebied te reizen. Deze tekst van OMA kunnen we niet categoriseren onder de noemer van beeldende collage. Het is wel een collage die je doet heen en weer reizen tussen, je eigen mentale bibliotheek van denkbeelden en de feiten die beschreven staan in de tekst. Zoals Patric Ceyssens (2018) zegt 'Onze geest is ons enigste canvas'. We kunnen op deze manier concluderen dat deze collage van het Congrexpo in Rijsel ons leert dat collage meer is dan vorm van beeldtaal. We kunnen stellen dat collage een tactiek is, het is een manier om op een doordachte manier te zorgen dat je je doel bereikt. We leren dat collage gaat over connecties leggen. Het maken van connecties die ontstaan door middel van het confronteren van beelden. Of in dit geval door middel van het confronteren van mentale denkbeelden.

Figuur 13. OMA, Sea Terminal, Zeebrugge, (1988).

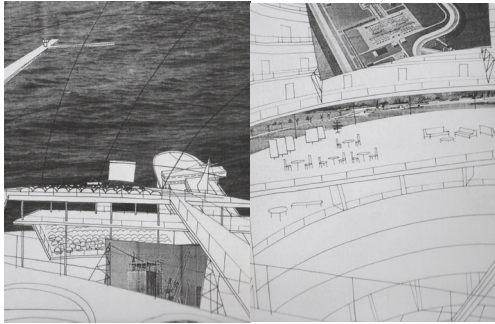
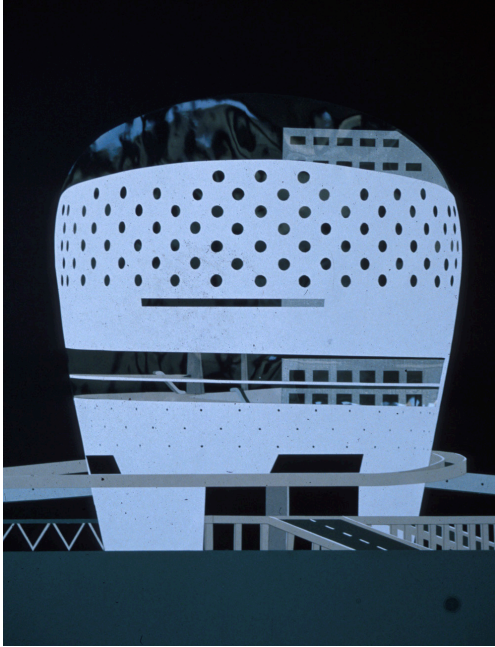
Working Babel, Sea Terminal, OMA

Eind 1988 werden een negental architecten over de hele wereld uitgenodigd om een nieuwe Sea Terminal voor Zeebrugge te ontwerpen. Zo dienden gerenommeerde architecten zoals Tadao Ando, Santiago Calatrava, Norman Foster, Frank O. Gehry, Aldo Rossie, Rem Koolhaas en Bob Van Reeth elk een voorstel in. Uiteindelijk werd er door Geert Bekaert in 1990 gekozen voor het ontwerp van Rem Koolhaas (OMA), 'Working Babel' noemde hij het project. In het tijdschrift 'Streven' citeert Geert Bekaert over het ontwerp:

Hoe een extra 'teken' toe te voegen aan een vlakte waardoor schaal en atmosfeer ieder object tegelijkertijd vanzelfsprekend en willekeurig wordt?... Dit ontwerp kiest voor een vorm die zich aan het herkenbare onttrekt en zich moeiteloos verbindt met opeenvolgende associaties: mechanisch, industrieel, utilitair, abstract, poëtisch, surrealistisch, ... Het project wil tegelijkertijd maximaal artistiek en maximaal efficiënt zijn. (Bekaert, z.d.-b, p.16)

Het voorstel voor de Sea Terminal is met andere woorden net zoals de collages van OMA een element wat in een nieuwe context geplaatst wordt. Of zoals Koen Deprez, die enkele jaren bij Rem Koolhaas heeft gewerkt zou zeggen:

Als je een krokodil, een torenkraan en een pudding samenbrengt dan ontdek je eigenschappen die gemeenschappelijk zijn. Maar die je nooit zou zien als je die objecten niet uit hun context zou verwijderen en samenbrengen. Een torenkraan heeft iets van een krokodil en een krokodil iets van pudding. Voor mij zijn dingen niet te beschrijven. Ze zijn te veelvormig. Het enige wat je kan doen is er afspraken over maken, bijvoorbeeld dat een gsm dient om te telefoneren. (Deprez, 2013, p.113)

Figuur 14. OMA, Sea Terminal, Zeebrugge, (1988).
Figuur 15. OMA, Sea Terminal, Zeebrugge, (1988).
Figuur 16. OMA, Sea Terminal, Zeebrugge, (1988).

De Sea Terminal is een gebouw dat een kruising is tussen een kegel en een bol, het gebouw refereert aan geen enkele vorm. Het is volgens Koolhaas, de omgeving en de context die het gebouw een specifieke vorm en betekenis geven. Doordat de context waarin het gebouw staat, het een nieuwe typologie laat creëren, zijn alle mogelijke associaties met het gebouw mogelijk. Sommigen vinden dat het een meerpaal of een radarzuil is. Anderen denken dan weer dat het verwijst naar architectonische objecten. Soms zijn het dan weer koeltorens die boven het landschap uit torenen. Mij doet het eerder denken aan een octopus die met zijn tentakels zijn prooi binnen slokt. Maar net zoals bij de collage verdwijnen deze denkbeelden even snel als dat ze gekomen zijn. Het gebouw getuigt voor zijn eigen evidentie. (Bekaert, 1990)

Het ontwerp draait om associaties en werkelijkheden. Alle activiteiten binnen en buiten het gebouw werden zo goed mogelijk in elkaar verweven. Zoals we op een collage kunnen zien (Figuur 15-16), zou het voor de reiziger onmogelijk zijn om zich te isoleren van de werkelijkheid en de bestaansredenen die het gebouw vormgeven, zoals: handel, verkeer, industrie, transport, toerisme, vrije tijd etc. Opmerkelijk aan dit ontwerp is dat deze activiteiten niet in duidelijk beelden worden voorgesteld zoals de andere deelnemers dit deden (Van Gerrewey, 2014).

Dit komt door de vele associaties die het ontwerp oproept. Geert Bekaert (1990) deed het denken aan een kei die door het water geslepen werd, een ruimtepak helm, een ei. In het boek 'Small, Medium, Large, Extra-Large', (Koolhaas, Mau, Sigler, Werlemann, & Office for Metropolitan Architecture, 1998) wordt het ontwerp voorgesteld met het schilderij 'The Tower of Babel' (Figuur 17) van Pieter Bruegel de Oude. Maar de toren wordt niet normaal voorgesteld, het is een inversie van de originele toren van Bruegel. Dit was de metafoer dat OMA gebruikte voor het project. Volgens Koolhaas was het originele Babel een symbool voor ambitie, chaos en het uiteindelijk toch falen. De machine die OMA ontworpen heeft verkondigd een 'functioneel Babel' dat moeiteloos de reizende massa's opslokt, entertaint en verwerkt. (Bekaert, 1990)

Figuur 17, Bruegel, De toren van Babel, (1565).

De andere voorstellen voor de Sea Terminal waren ook uit beelden opgebouwd maar niet uit 'floating signifiers' (zwevende betekenaars). Er werd gekozen voor het ontwerp van OMA, dit was niet zozeer voor het esthetische aspect van het project, maar het was door het voluit te kiezen voor het verbeelden van de activiteiten die het gebouw vormgeven. Op deze manier probeerde de Sea Terminal te tonen wat Europa en de maatschappij kon betekenen. (Van Gerrewey, 2014)

Uit deze case kunnen we stellen dat het associatieve karakter van de tactiek collage, ook kan worden toegepast als idee voor een tastbaar gebouw. De tactiek is niet enkel van toepassing tijdens een ontwerpproces of voor het produceren van eindbeelden. Associatie kan als een volwaardig concept worden toegepast in architectuur. Wanneer je net zoals de Sea Terminal van OMA, architectuur overlaat aan de verbeelding dan vormt ieder persoon een eigen denkbeeld bij het gebouw. Door net zoals bij een collage er ruimte vrij gelaten wordt die voor interpretatie vatbaar is, creëert OMA een gebouw dat, net zoals de sculpturen van Panamarenko, een collageachtige structuur heeft. Het is een gebouw dat we op een vereenvoudigende manier bekijken en ook zoveel mogelijk willen laten lijken op de enge, neurotische manier waarop we haar bekijken en duiden. Collage is niet enkel een beeldtaal, collage is een manier van denken. Het is een methodologische wijze van denken in beelden.

2.2.3 ACCIDENT

Het doel van deze Masterthesis is om de lezer mee te nemen in de wereld van het beelddenken. Een manier van denken waarin je eigen mening, je eigen inzichten, je associaties, je eigen conflicten in je hoofd heel belangrijke elementen zijn om deze niet exacte wetenschap van het beelddenken en collage te vatten en te begrijpen. Het medium collage vat ik in deze Masterthesis dan ook op als een 'voertuig' om te denken. De collage dient als een voertuig om op een ongedefinieerde reis doorheen je fantasie te gaan. Je verplaatst je naar een denkzone doorheen het beeld en je navigeert jezelf met je innerlijke kompas. Van zodra je een eigen richting gevonden hebt kan je ingaan tegen de stroming. Deprez (1999) noemt dit fenomeen 'zelfnavigatie'. Oudere beelden helpen vaak bij het begrijpen en interpreteren van een beeld en worden hierbij heel juist en exact ingezet. Zo komen we weer terug bij de basis van het collage methodologisch denken. Voor het oeuvre van Koen Deprez speelt het gebruik van collage als tactiek doorheen zijn werk een heel grote rol. In een werk van de kunstcriticus en curator Hans Theys, vertelt Koen Deprez dat stedenbouwkundigen en architecten vaak de neiging hebben om de wereld van bovenaf te gaan bekijken. Met andere woorden, 'top Down' kijken, werken en ontwerpen. Volgens Koen Deprez is de oorzaak hiervan, dat wanneer je op een horizontale manier kijkt, dat je dan geen overzicht hebt. Bovendien zijn er ook de beperkingen van de perspectieftekeningen. Meestal laten deze tekeningen niet genoeg 'ruimte' over. Met ruimte bedoelt Koen Deprez denkruimte, de vrije ruimte, het doelbewust weglaten van informatie in een tekening om het mogelijk te maken om een tekening los te kunnen zien van zijn realiteit. Vaak moet of gaat een tekenaar te veel duiden in zijn tekening. Volgens Koen Deprez biedt de collage een uitweg voor dit probleem. Bij een collage kan je een diepte en een atmosfeer suggereren die nieuwe beelden

een grotere werkelijkheidswaarde verlenen zonder ze te laten inboeten aan poëzie. 'Ik heb ooit een collage nagemaakt met Photoshop,' vertelt Koen Deprez in 2006 in 'De ruimte door het culturele landschap getrokken,' maar dat lukte niet. Photoshop vergt een andere aanpak. De kracht van de collage schuilt in 'het accident', 'het verkeerd snijden, de stunteligheid, het niet op elkaar afgestemd zijn.' (Deprez, 2006) Koen Deprez legt ook een link tussen de kracht van de collage en wat ervoor zorgt dat de sculpturen van de Belgische beeldhouwer Panamerenko zo tot onze verbeelding spreken. Dit komt doordat zijn sculpturen 'assemblages' zijn van vormen, technieken en materialen die op een ongewone en onverwachte manier samengebracht worden. Volgens Deprez heeft de poëzie die de sculpturen en kunstwerken oproepen ongetwijfeld te maken met de collageachtige structuur van de ons omringende werkelijkheid, die wij doorgaans op een vereenvoudigde manier bekijken en ten slotte ook zoveel mogelijk willen laten lijken op de enge, neurotische manier waarop we haar bekijken en duiden. (Deprez, 2006)

Figuur 19, Deprez, Nukleair Terrasse, (1988).

2.2.4 ONGEDEFINIEERDE RUIMTE

Nuklear Terrasse, Koen Deprez

In 1988 stelde Koen Deprez in een fictieve brief een vraag aan vier personen. Eén van deze personen was de visionaire architect Julien Schildermans. De andere drie personen waren Piero Manzoni, Paul Virilio en Fernando Shaw. De vraag van Deprez was een uitnodiging voor hun om eens na te denken over het idee van architectuur en of een stad zonder materiële objecten. Met andere woorden, een architectuur die niet meer bepaald wordt door materiële dingen. Maar een wereld die zou lijken op een cinematografische stad. Een stad die zich enkel mentaal zou voordoen. Is het mogelijk om over een niet- moderne, maar een in je hoofd zittende nieuwe stad na te denken? De fictieve antwoorden die hij van zijn correspondenten kreeg, leidde tot collages. Collages van nucleaire terrassen, idyllische landschappen waarin je burgers ziet genieten van het esthetische beeld. Bijvoorbeeld een ontploffing van een atoombom tijdens een atomaire oorlogsvoering. Deze collages kregen de naam 'cinematografische architectuur'. Deze collages maken gebruik van oude beelden, die door hun paradoxale sfeer, dus in strijd met hun verwachte verbindingen, nieuwe betekenissen, beelden of verhalen kunnen oproepen bij de kijker van het beeld. Het lijkt alsof hun betekenis 'uit de toekomst is gelekt.' (Janssens, 2013, p.95) Door de collagetechniek kan de artiest verschillende afbeeldingen naast elkaar plaatsen waardoor verrassende nieuwe contexten ontstaan. De collages triggeren zowel een ontzettende angst maar ook een onwaarschijnlijke fascinatie voor het beeld. 'De Nuklear Terrasse' van Koen Deprez is een uitstekend voorbeeld om de kracht van beeldtaal aan te tonen en de mogelijkheden die collage methodologisch denken biedt.

Figur 20, Deprez, Nuklear Terrasse, (1988).

De geselecteerde artiesten waaraan Koen Deprez zijn fictieve vraag had gesteld hadden hun visie en antwoord op de vraag ook evengoed in een tekst kunnen gieten of in een perfect uitgewerkte perspectieftekening of zelfs een masterplan van hun visie kunnen maken. Maar de collages bieden een stuk ongedefinieerde ruimte aan. Iets wat alle andere mediums van beeldtaal veel minder aanbieden of zelfs weglaten. De informatie die in deze collages worden weg gelaten zorgen ervoor dat het beeld een verhaal kan oproepen, dat het een discussie over een nieuwe stad ter sprake kan brengen. Een collage zou dit veel beter kunnen doen dan een perfect uitgewerkte tekening dit zou kunnen doen. Hierbij zou men niet over het idee gaan discussiëren maar eerder over de feiten die niet goed uitgewerkt zijn.

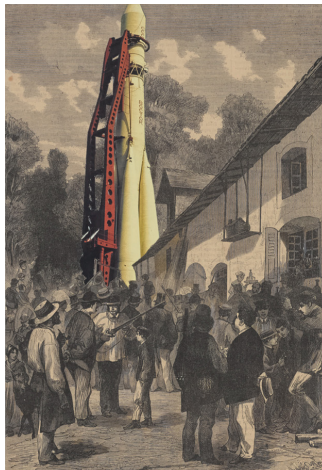
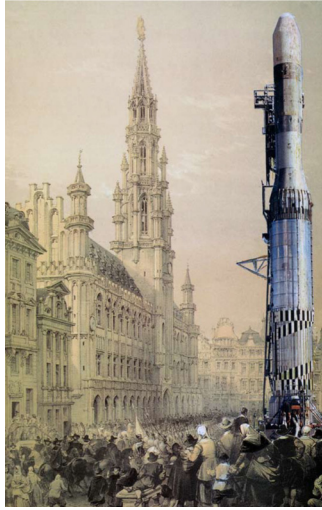
Figuur 21, Deprez, Espace Temps, (1989).

2.2.5 BOTSING

Espace Temps, Koen Deprez

Deze collage van Koen Deprez werd enkel en alleen gemaakt om twee werelden die niets met elkaar te maken hadden dichterbij elkaar te brengen. Het eerste idee wat hij kreeg, was een oefening over het herstructureren van de grote markt van Brussel. Koen Deprez beeldt zich in deze oefening in, hoe het stadhuis op een nuttigere manier kan worden gebruikt. Hij toont in deze collage het idee om een raket in het Brusselse stadhuis op te slaan. Zoals in het boek 'Over loxodromen en cinematografische vrijheid' staat beschreven kan de raket vertrekken wanneer je het kapje van de toren zou kunnen laten openklappen. Door dit samen plaatsen wordt er een 'vormverwantschap' zichtbaar. (Deprez, 2013) Het is een vormverwantschap die ook de betekenis van de dingen verandert. Elk ding dat je van context verandert wijzigt van aard. In het boek 'Over loxodromen en cinematografische vrijheid' illustreert Hans Theys (2013) dit idee aan de hand van een krokodil, een torenkraan en pudding.

Als je een krokodil, een torenkraan en een pudding samenbrengt dan ontdek je eigenschappen die gemeenschappelijk zijn, maar die je nooit zou zien als je die objecten niet uit hun context zou verwijderen en samenbrengen. Een torenkraan heeft iets van een krokodil en een krokodil iets van pudding. Voor mij zijn dingen niet te beschrijven. Ze zijn te veelvormig. Het enige wat je kan doen is er afspraken over maken, bijvoorbeeld dat een gsm dient om te telefoneren. (Deprez, 2013, p.113)

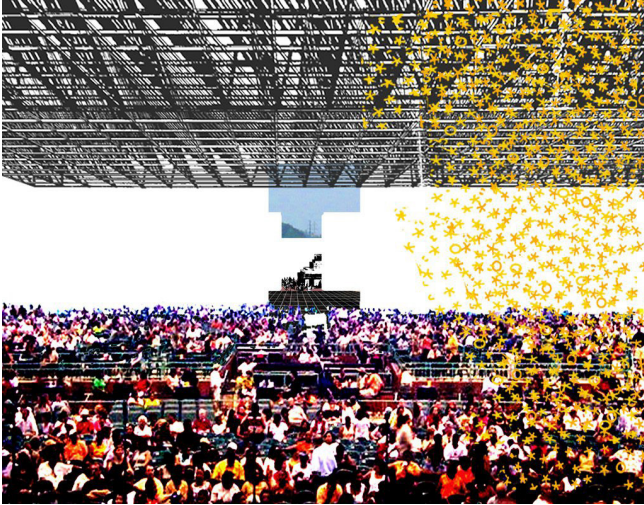

Figuur 22, Depez, Espace Temps, (1989).
Figuur 23, Depez, Executions of Time, (1989).

In deze collage 'Espace temps' voel je als kijker ook het contrast tussen het denkbeeldige avontuur, oftewel 'de ongedefinieerde reis' zoals ik het in deze Masterthesis benoem, en de lichtheid van de raket en de zwaarte van de architectuur. Deze bekende vormen en denkbeelden kunnen, wanneer ze worden overgedragen naar een nieuwe en andere context, zich aanpassen aan deze context en aan de verschillende gebruiken. Op deze manier krijgen deze vormen een nieuwe betekenis.

Koen Deprez toont in zijn collages vaak ontmoetingen of met andere woorden confrontaties tussen verschillende tijdperken. Net zoals hij in zijn collage 'Espace temps' twee verschillende tijdsgeesten met elkaar laat confronteren, gebruikt hij deze techniek ook in zijn werk 'Executions of time'. In beide werken gebruikt hij de raket, een supersonisch reisvoertuig als nieuw element om te laten contrasteren ten opzichte van de context waarin hij het element plaatst. In 'Espace temps' gaat de collage over de idee om het Brusselse stadhuis nuttiger te gebruiken terwijl in 'Executions of time' de raket gebruikt wordt om een gewelddadig scenario voor te stellen, en om een gevoel van angst uit te drukken. Zoals eerder vertelt toont Koen Deprez vaak ontmoetingen in zijn collages. We kunnen deze ontmoetingen beter benoemen met de term 'botsing'. Hij maakt dus geen gebruik van ontmoetingen maar van botsingen in zijn werk. Dit zijn botsingen van tijdperken. Zij creëren het dreigende milieu in zijn collages. Zoals in de 'Nuclear Terrasse' het over de dreiging voor de bom gaat, gaat het in onderstaande collage over de dreiging van een militaire basis op de grote markt van Brussel, of om een dreiging van Russische Sovjet- raketten.

De Cinematografische architectuur en collages van Koen Deprez maken telkens gebruik van oude beelden die hij laat botsen in een nieuwe context. Het zijn beelden die door hun paradoxale verbanden nieuwe betekenissen, beelden of verhalen oproepen alsof hun betekenis 'uit de toekomst lekt.' (Janssens, 2013, p.95)

Figuur 26, OFFICE KGDYS, A grammar for the city, Daejeon, (2005).

2.2.6 VLAKKE COLLAGE

Office Kersten Geers David Van Severen, Mies van der Rohe

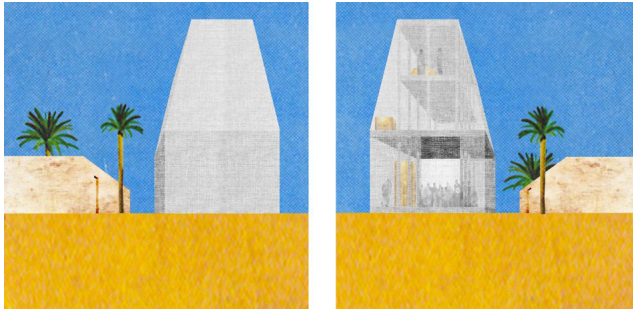
Kersten Geers en David Van Severen zijn twee Belgische architecten die elkaar hebben leren kennen in Los Angeles, waar ze samen aan een klein project hebben gewerkt. Vanaf dat moment is hun samenwerking in bureau Office Kersten Geers en David Van Severen ontstaan (Office KGDVS) Los Angeles was voor hun een plek waar veel van hun fascinaties en obsessies omtrent architectuur samenkwamen. In Los Angeles leerde ze ook al snel het boek 'The architecture of four ecologies' van Reyner Banham kennen. Dit is een boek dat Reyner in de jaren 70 geschreven heeft en waarin hij voor de eerste keer Los Angeles verheerlijkt op een uitdagende manier. Maar wat nog belangrijker is dan de inhoud van het boek voor Kersten Geers en David Van Severen is de cover van het boek. Dit is namelijk het schilderij getiteld 'The bigger splash' van David Hockney, een Brits Popart kunstenaar die een groot deel van zijn leven in California heeft doorgebracht. Hockney staat onder meer ook bekend voor zijn Kubistische collages, en het aantonen dat enkelvoudige afbeeldingen beperkt zijn om de omvang van iets te vatten. 'The bigger splash' is voor Office KGDVS een heel fascinerend en inspirerend beeld. Zij zien onwaarschijnlijk veel leven in het beeld, maar er is niemand. Op een heel gedetailleerde manier schildert David Hockney met kleine verfstroken het water dat omhoog spat. Ook zien we op de achtergrond een lege stoel, een geabstraheerde versie van een modernistische villa, twee palmbomen en een perfecte blauwe hemel. Als je naar het opspattende water kijkt, dan zie je ook de gelaagdheid van het schilderij, het water komt er altijd over. Door deze slimme schildertechniek van het overleggen van verschillende elementen krijg je een diepte effect enerzijds, maar anderzijds krijg je hierdoor ook een vorm of suggestie van leven in het beeld: 'Er ontstaat leven.' (Geers, 2016)

Figur 24, Hockney, A bigger Splash, (1967).

In het interview vertelt David Van Severen dat wanneer je het bureau met één beeld, wat niet van het bureau zelf is zou moeten beschrijven, dan zou het dit beeld zijn 'The bigger splash'. Het gaat dan over de werking van het bureau maar vooral over de manier van representeren. Dit beeld heeft over de jaren heen veel invloed gehad op de manier waarop ze hun eindbeelden representeren. Office KGDVS staat erom bekend dat zij helemaal geen perspectieven gebruiken, geen renders maar ze opteren eerder voor soorten van vlakke collages zoals zij het zelf benoemen. Collages die stuk voor stuk helemaal terug te brengen zijn naar het schilderij van Hockney. Zij zien het maken van deze collages als een project op zichzelf. De collages moet je los van elkaar kunnen zien als projecten of producten die als ze op zichzelf staan, zouden moeten kunnen blijven staan. De collages van Office KGDVS zijn heel basic. Er is een soort perspectief aanwezig maar het is tegelijkertijd bijna kinderachtig zoals zij het zelf benoemen. Maar dit vinden ze net goed aan hun collages. Het zijn geen fotorealistische renders. De collage gaat voor hun meer over een soort horizon en een aantal elementen die ze belangrijk vinden te tonen. (Geers & Van Severen, 2016)

De collages van Office KGDVS zijn esthetische collages die voortkomen uit het werk van David Hockney, maar de collages doen ons ook denken aan de collage methodiek van Ludwig Mies van der Rohe. Het is een spel van vlakken die een beeld construeren, die samen een architecturale scene vormen. De ruimtelijkheid en beleving van het beeld ontstaat hiertussen. Mies van der Rohe de Duits-Amerikaans modernistische architect maakt gebruik van collage als een tool tijdens zijn ontwerpprocessen. Ook zet hij de collage in als een middel om zoals Office KGDVS een soort van perspectivische representatie te genereren. Hij gebruikt de collages om de ruimte te kunnen visualiseren en om zijn ideeën en theorieën te verkennen. Net zoals we kunnen zien in kenmerken van 'De Stijl', speelt het idee van abstractie een cruciale rol in de collages van Mies van der Rohe. 'Collage and Architecture' van Shields (2014) vertelt ons wat de rol van abstractie is. Abstractie is het ontdekken van de geometrische mogelijkheden van punten, lijnen en vlakken. Het boek brengt een citaat van Mies van der Rohe: 'Architecture begins when two bricks are placed carefully together' (2014, p.72).

Figuur 25, OFFICE KGDYS, Centes for traditional music, Muharracq, (2012).

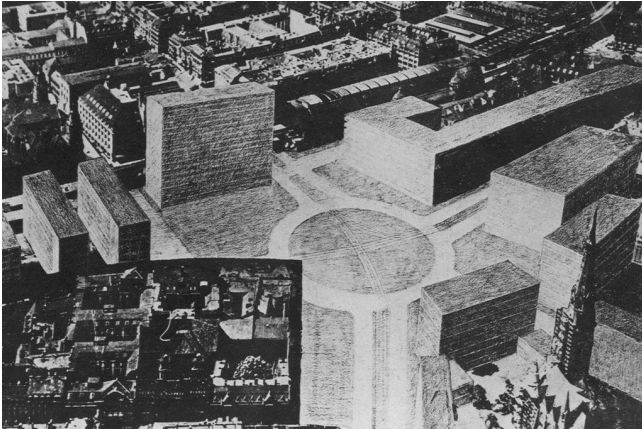
Voor hem biedt collage een manier om de ruimtelijke kwaliteiten van materialiteit in een ontwerp te onderzoeken. Mies van der Rohe zoekt met behulp van zijn collages een manier om een fotorealistische render te maken van de tekeningen die hij maakt van zijn ontwerp. Hij vult zijn lijntekeningen op met verschillende materialen, vlakken en tot slot kadert hij het landschap. We merken op in de collages van Mies van der Rohe dat hij de tactieken van collage naast zich neer legt en collage op een heel andere manier benadert. Hij zet collage bijvoorbeeld niet in als een medium om associaties op te wekken, of om nieuwe denkbeelden te triggeren. Zijn collages zullen ons als kijker van het beeld nooit doen laten denken in beelden. De stelling van Patric Ceysens (2018) 'Our mind is the only canvas' is niet van toepassing op het werk van Mies van der Rohe. Zijn benaderingen zijn totaal verschillend met het werk en denkpatronen die we in deze Masterthesis met behulp van een theoretische onderbouwing verkend hebben. Maar betekent dit dan dat de manier waarop Mies van der Rohe als zowel Office Kersten Geers en David Van Severen als banaal en niet correct moeten benoemd worden? Neen, in deze Masterthesis is een goede collage zoals een goede maaltijd. 'A good meal is like a collage. When I start making collages in most cases, I have one or two basic pictures, two contrasting images, the rest is added, ideas, details, accessories.' (N.O. Lund, 1990)

Volgens Lund ligt de kracht van collage in het contrasteren van twee hoofdelementen. Net zoals bij Koen Deprez zien we hier terug dat het confronteren van twee werelden vaak al voldoende kan zijn om een nieuw verhaal tot stand te brengen. Deze twee elementen vertellen het verhaal dat hij wilt overbrengen op de kijker. 'The rest is added' (N.O. Lund, 1990) dit slaat op alle andere elementen die in een collage terug te vinden zijn. De directe verbeeldingskracht die collage kan opwekken ontstaat niet door alle accessoires in het beeld, maar wel door de deskundig uitgekozen hoofdingrediënten van de maaltijd. De andere ingrediënten dienen om het gerecht op smaak te brengen en het een bepaalde sfeer en beleving te geven.

Figur 27. Mies van der Rohe, Interior perspective for the Concert Hall, (1942).

Nils- Ole Lund illustreert met dit citaat op een metaforische manier de essentie van collage. Door gebruik te maken van collage als beeldtaal ontstaat er een directe manier van communiceren, het beeld kan je meteen aangrijpen. De kracht van collage ligt in het contrasteren van een paar hoofdelementen, en 'the rest is added'. We hebben al geleerd dat collage als een beeldtaal ons de mogelijkheid geeft om te focussen op wat er werkelijk toe doet. Het biedt ons een horizon waarop we de elementen die wij als architect en maker van het beeld belangrijk vinden en kunnen tonen. Deze vlakke, en esthetische collages zijn een reductie van de architecturale kwaliteit, en waarbij het landschap wordt geaccentueerd als een belangrijk element in de collage. De vlakke collage focust zich vooral op het bestaansrecht van ruimtelijke betekenissen en kwaliteiten. In de collage 'Concert Hall proposal' (1942) zien we hoe dat er door het wegsnijden van originele elementen die aan de context van de beeld toebehoren, en het toevoegen van abstracte gekleurde vlakken en het toevoegen van één sculptuur aan de context, er een nieuwe betekenis van de plek gecreëerd wordt. (Shields, 2014)

Figuur 28, Mies van der Rohe, Alexanderplatz proposal, Köster, (1928).
Figuur 29, OFFICE KGDVS, Tower & Square, Rotterdam, (2004).

Zowel Mies van der Rohe als Office Kersten Geers en David Van Severen dematerialiseren in hun vlakke collages beiden architectuur. Zoals Arthur Drexler in 'Collage and architecture' vertelt over de vlakke collages van Mies: 'A surreal juxtaposition by montage of photographs with flat charcoal or crayon surfaces; these transform ideas into hallucinatory omages, beautiful and urgent' (Drexler, 2014, p.75). Door het abstracte karakter van het beeld maakt het ons als kijker van de scene mogelijk, om in een tweedimensionaal beeld de ruimtelijke en materiële mogelijkheden van een project te vatten. De collage illustreert ook de dialoog tussen de architectuur en zijn natuurlijke of gebouwde context.

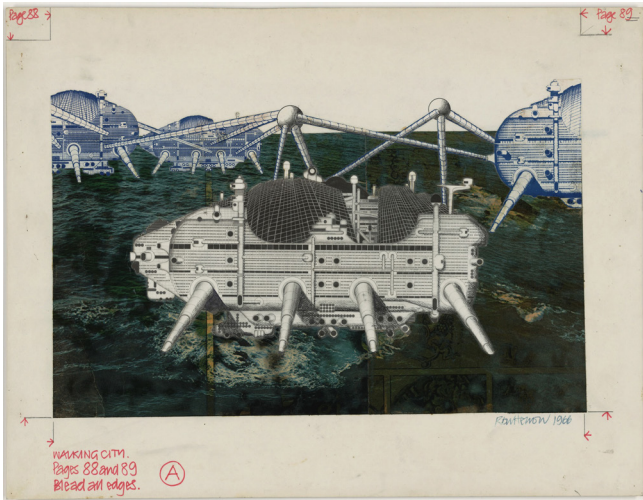
Figuur 30, Dalí, The temptation of St. Antony, (1946).

2.2.7 DIRECT OF OPPERVLAKKIG KIJKEN

Beeldvergelijking

De tactiek collage heeft ons in deze Masterthesis al geleerd dat we moeten gaan denken in beelden waarbij onze geest de generator van ideeën en verhalen wordt. De toevalligheden die ontstaan bij het botsen van verschillende fragmenten in een beeld doet onze geest associaties leggen. Op deze manier creëren we telkens weer een nieuw beeld. Door dat we vreemde combinaties van werelden maken, die apart van elkaar kloppen en samen een nieuw beeld geven, kunnen we door deze beelden met elkaar te gaan vergelijken, mogelijke nieuwe ontdekkingen doen. Door de onderliggende kracht van de tactiek collage ook in te gaan zetten als een methodiek van onderzoek als beeldvergelijking, kunnen we nieuwe inzichten van het concept van collage, in de wereld van architectuur representatie blootleggen.

Zo doet het schilderij 'The temptation of St. Antony' van Salvador Dali waarbij de olifanten met lange poten doorheen het beeld lopen, ons meteen denken aan de collage 'A Walking City' van Archigram. En als we dan naar deze collage kijken dan brengt deze ons meteen terug naar het eerder besproken ontwerp van OMA voor de 'Sea Terminal' in Zeebrugge. Zouden we door deze beelden met elkaar te vergelijken een nieuwe tactiek van collage kunnen vinden? Als we het schilderij 'The temptation of St. Antony' puur rationeel en nuchter gaan bekijken, dan zien we een verhaal over goed en kwaad. We zien een verhaal over het weerstaan van verschillende verleidingen die tijdens ons leven ons pad kruisen. In dit beeld zien we dit uitgebeeld worden door Sint- Antonius die probeert te weerstaan aan de verleidingen door middel van het omhoog houden van het kruisteken.

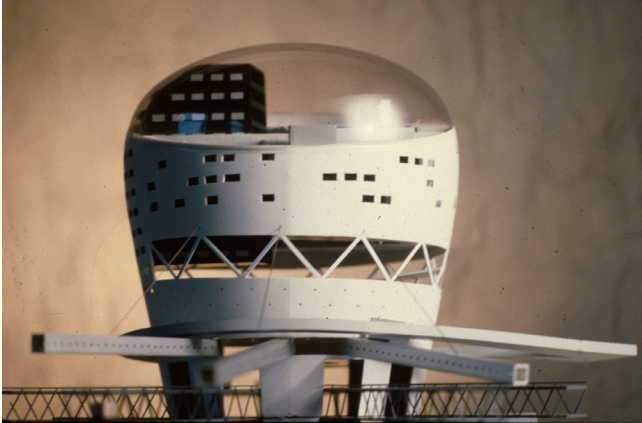

Figuur 31, Archigram, A Walking City, (1966).

De onweerstaanbaarheid van iets wordt hier verbeeld in de vorm van een paard. Een paard staat als symboliek voor kracht en genot. Achter het paard zien we verschillende olifanten met lange poten staan, waarbij elke olifant telkens een voorwerp op zijn rug draagt. De kelk die we zien is het symbool voor onkuisheid. De naakte vrouw dient om de erotische associatie te versterken in het beeld, net zoals de olifant die zich helemaal achteraan het beeld bevindt. Dali heeft de dieren zo geschilderd dat ze lange poten hebben die hen bijna gewichtloos laten lijken. Dit is ook een manier om het beeld zijn surreëel karakter te geven en het zo fascinerend te maken. Ook staan de langen poten symbool voor de seksuele opwindning. Wanneer je aandachtig kijkt dan zie je in de wolken een zichtbare link gelegd worden tussen het wereldlijke, de dingen die echt zijn en de geestelijke wereld. In het beeld heeft Dali een moment vastgelegd, hij drukt op een pauzeknop. Hij doet namelijk geen uitspraak over hoe de gebeurtenis op het beeld afloopt. De informatie laat hij doelbewust weg waardoor de kijker van het beeld in een staat van onzekerheid wordt gelaten. We zullen nooit weten of Sint- Antonius sterk genoeg was ondanks zijn kruisteken en zijn hand op de rots van geloof om zijn visioen te verjagen.

'Archigram' was een avant-gardisme groep van architecten uit Londen die de conventionele rol van architecturale representaties uitdaagde. De naam Archigram kwam voort uit het combineren van 'ARCHItecture' en 'teleGRAM'. Zij zagen een tekening of beeld eerder als een raam om door te kijken. Een beeld was voor hun een manier om een hypothetische fysieke wereld oftewel een utopische wereld op een tweedimensionaal canvas te representeren. (Shields, 2014)

De collage 'A Walking City' is een representatie van Ron Herran, een mede- oprichter van Archigram waarbij enkele monumentale wandelende steden die door onze werkelijke wereld lopen. Het zijn grote wandelende structuren die hun eigen keuzes kunnen maken. Het is een grote wandelende stad die vrij kan rondzwerven doorheen de wereld. Tijdens zijn wandelingen kan deze structuur zich met andere structuren aansluiten. Wanneer de wandelende stad beslist om zich aan een andere structuur vast te koppelen, ontstaat er een grote nieuwe metropool. Wanneer de structuur beslist om zich weer los te koppelen van deze metropool dan kan hij weer zijn eigen pad gaan bewandelen, en zijn eigen noden gaan vervullen (MoMA, 2013).

Figuur 32, OMA, Sea Terminal, Zeebrugge, (1988).

De collage van Archigram creëert net zoals het schilderij 'The temptation of St. Antony' een surrealistische indruk. De collage wordt geanimeerd door hun visies op de toekomst, en tegelijkertijd worden hun bezorgdheden van het dagelijkse leven ook vertaald in beelden. Deze groep van architecten staat meer bekend om hun visionaire ideeën die ze creëren dan dat ze bekend staan om het utopische van hun architectuur. Doordat Archigram in hun collages de indruk geeft van een utopie, dus een wereld ontwerpen waarnaar men wilt streven, maar waarbij men evenzeer weet dat dit nooit mogelijk zal zijn, zorgden ze ervoor dat de problemen van die tijd onder de aandacht van de politiek werden gebracht. Het werk van Archigram stimuleert de vraag in welke zin de architectuur utopisch kan zijn, de realiteit kan ontwijken en toch nog politiek correct kan zijn. (Berke & Harris, 1997).

De wandelende steden die we op de collage zien lijken op een soort militaire onderzeeërs, deze onderzeeërs worden gecombineerd met iets wat ons doet denken aan een insectachtig exoskelet. Dit is een uitwendig skelet dat dient als bescherming van een lichaam. Aan dit skelet zijn ook periscopische benen gekoppeld, hoe Ron Herron het benoemd in de tentoonstelling voor MoMA (Museum of Modern Art). We zien ook in de collage geïllustreerd worden hoe de wandelende exoskeleten met elkaar verbonden kunnen worden door middel van intrekbare gangen. Het doel van deze collage van Archigram is, om een nieuw idee van architectuur en circulatie voor te stellen. Voor de tentoonstelling 'From Architectural Assemblage to Collage City' beschrijft het museum MoMA dat de surrealistische elementen van collage- simultane oogpunten, diepte en vlakheid van cruciaal belang zijn voor het voorstellen van een stad die niet alleen loopt, maar zich aanpast aan eindeloze verandering. (MoMA, 2013) De collage was een manier om hun kritiek te geven op de manier waarop verandering de moderne stad van vandaag domineert. Voor Archigram is dit ontwerp geen werkelijkheid, het is niet een idee wat ze werkelijk willen uitvoeren. Ze zien hun visionaire ideeën als een vorm van sciencefiction die gerepresenteerd worden door collage. (Shields, 2014)

Wanneer we denken aan een groot exoskelet met grote benen die afzonderlijk van elkaar kunnen bewegen, dan denken we ook al snel aan het voorstel voor de 'Sea Terminal' van OMA voor Zeebrugge. Dit ontwerp is net zoals 'A Walking City', een idee voor een gebouw of structuur dat inspeelt op de steeds veranderende stromingen van gebruikers en activiteiten. De 'Sea Terminal' is een project dat heel hard focust op het gegeven van associatie. Iedereen die het gebouw ziet, koppelt er een ander denkbeeld aan. Je hebt mensen die zeggen dat het koeltorens zijn enzovoort. Terwijl de collage van Archigram en het schilderij van Salvador Dali wel doelbewust een verhaal koppelen aan het beeld. Elk fragment wat ze in hun beeld verwerken heeft een doelbewuste betekenis met zich mee gekregen. Het gegeven van 'het accident', de toevallige ontdekking is daardoor in deze twee werken minder van belang. De collage wordt hier ingezet als een medium om een verhaal over te brengen.

De drie werken hebben niet puur beeldende gelijkenissen in zich, zoals het gegeven van utopie en surrealisme. Maar alle drie laten ze zoals Koen Deprez zegt, voldoende ruimte over om te gaan beeldenken. Ze gebruiken allemaal enkele hoofdpersonages in hun beeld die het verhaal vertellen. De rest, die kan worden op gevuld met de associaties die we met het beeld kunnen leggen als we er op een oppervlakkige manier naar kijken. En wanneer we toch directer gaan kijken dan ontdekken we in elk beeld een diepere laag van betekenis.

2.3 BESLUIT

Wat is de kracht van de tactiek collage, in het bijzonder de betekenissen, confrontaties, associaties van collage methodologisch denken die ons tot nieuwe betekenissen en inzichten leiden om het architectuur denken en de creatie ervan te kunnen verrijken?

Door de collage onder te verdelen in categorieën en strategieën hebben we de werking van collage zichtbaar kunnen maken. We hebben geleerd dat collage inspeelt op onze denkbeelden, en dat onze geest het enige echte canvas is. Elke goede collage laat net zoals een schets een deel ongedefinieerde ruimte over in het beeld. Dit is de ruimte die onze geest en fantasie kan opvullen met associaties en nieuwe inzichten over een onderwerp. Door de botsing van de verschillende nieuwe inzichten die de collage kan opwekken, kunnen er toevallige ontdekkingen ontstaan. Een collage is een voertuig om te denken in beelden. Door ons via het beeld naar een andere denkzone te verplaatsen, kunnen we op een directe of op een oppervlakkige manier naar het beeld gaan kijken. Hierdoor kunnen we als kijker de gelaagdheid van een collage ontdekken. Gelaagdheid is een van de cruciale elementen die een collage de kracht van verbeelding kan geven. Gelaagdheid is ook het aspect dat we vaak missen bij andere vormen van representatie. Met denken in beelden bedoelen we niet enkel, het creëren van verhalen door middel van denkbeelden en associaties. Maar hiermee bedoelen we ook dat collage ons een horizon biedt waarop we een aantal elementen kunnen tonen die we belangrijk vinden. De abstractie die een collage biedt helpt ons om een ruimte te visualiseren. Abstractie is het ontdekken van mogelijke lijnen, punten en vlakken. Nu kunnen we door middel van beeldtaal onze ideeën en theorieën ook ruimtelijk testen. Door op een collage methodologische manier te gaan denken in beelden, biedt collage ons een krachtige tool om te gaan communiceren in beelden, en ons tot mogelijke nieuwe inzichten te leiden tijdens het architectuur denken.

3 EIGEN WERK

Doorheen mijn opleiding Architectuur aan de Universiteit van Hasselt ben ik mij steeds meer beginnen interesseren in beeldtaal. Meer specifiek in de verschillende manieren waarop je architectuur kan representeren, dit is voor mij een steeds belangrijker onderdeel van het ontwerpproces geworden. Een beeld is voor mij niet iets wat je achteraf maakt. Dit is een onderdeel van het ontwerpproces dat je hanteert al lang voor het project klaar is. Voor mij vormt het maken van beelden een cruciaal onderdeel bij het communiceren van een bepaald idee dat je hebt. Een beeld is niet enkel een middel om iets te representeren, maar het is net zoals een maquette ook een middel om het ruimtelijke aspect van je architectuur te onderzoeken.

Doorheen mijn opleiding ben ik dan ook gaan zoeken en uittesten met welke vorm van beeldtaal ik mij het beste kon vinden en uitdrukken. De fotorealistische render was voor mij al snel een beeldtaal die ik kon uitsluiten. Het maken van deze renders is voor mij een te tijdrovende manier van representeren. Je bent afhankelijk van de sterkte van je computer en nog belangrijker, je bent meer bezig met de details in het beeld in plaats van met de essentie van datgene dat je wilt vertellen. Als reactie hierop ben ik een snelle methode van representeren gaan zoeken. Ik vond deze in de vorm van collage. In de beginperiode was ik vooral bezig met het zoeken hoe ik de tactiek collage naar mijn hand kon zetten, hoe ik een eigen identiteit van beeld kon creëren.

Mijn zoektocht begon bij het maken van sfeervolle schetsen van een architecturale scene in mijn ontwerpen. Deze schetsen begon ik zoals Mies van der Rohe op te vullen met enkele texturen van verschillende materialen. Op deze manier kreeg mijn schets op een heel gemakkelijke manier een extra dimensie, diepte en gelaagdheid. Het werd een schetsmatige wereld die dichter bij de realiteit aanleunt dan de fotorealistische render dit doet. Daarna ben ik collage ook vooral gaan inzetten als een middel om mijn eindbeelden te gaan maken. De reportage Reyers 2020, waar verschillende grote architectuurbureaus zoals OMA, De Vylder Vinck Taillieu, Robrecht en Daem, Kristian Kerez en Office Kersten Geers en David Van Severen hun voorstel voor het nieuwe VRT- gebouw in Brussel uitleggen, meer bepaald de reportage van Office KGDVS was voor mij een ommekeer in de manier van representeren.

Ik geraakte net zoals zij geboeid door het werk van de Britse schilder David Hockney, en ook door de vlakke collages die Office KGDVS maken voor hun projecten. De taal van vlakke collage vond ik een heel boeiende manier om een project op een meer 'vrije' manier op te bouwen. Het is voor mij niet belangrijk om de fragmenten van je beeld zo correct en gedetailleerd mogelijk uit te knippen en te ontdoen van hun context. Het ruwe aspect van mijn collages creëert onbewust de grens tussen werkelijkheid en beeld.

De collage is voor mij ook een middel om een utopische idee te representeren. Zoals deze Masterthesis ons geleerd heeft dat het aspect van associatie een heel groot deel van de collage taal omslaat, speelt dit voor mij net zoals bij Archigram een minder belangrijke rol. Een goede collage is voor mij een beeld dat voldoende ruimte overlaat om nieuwe dingen te ontdekken en te zien. Wanneer je met andere mensen over je beeld spreekt dan vind ik de toevalligheden die per ongeluk hierdoor ter sprake komen de meest interessante wendingen in het ontwerp. Ik kies op een doelbewuste manier hoe ik de collage opbouw, ik zoek naar een manier waarin mijn beeld het verhaal vertelt. Maar wanneer een ander persoon zijn verhaal vertelt wat hij erin ziet, of wat hij dacht erin te zien, dat is toch wel een moment, dat is voor mij de werkelijke kracht van collage.

In het volgende deel zullen enkele projecten uit mijn persoonlijke oeuvre toegelicht worden. Dit zijn werken waarbij collage telkens een belangrijke rol heeft gespeeld. Het zijn steeds projecten die architectuur gerelateerd zijn, en projecten die voortkomen uit het Seminarie Tactics en de verschillende ontwerpstudio's die de faculteit architectuur aanreikt. Geen van deze collages had het doel zoals Nils- Ole Lund om een kritiek te uiten op tijdsgebonden problematieken. De collages die in dit deel worden besproken hebben de bedoeling om een ruimtelijke ingreep uit te testen, om de ruimte te onderzoeken of om een concept en verhaal te verbeelden.

Figuur 33, Evens Lukas, Invisible, (2018).

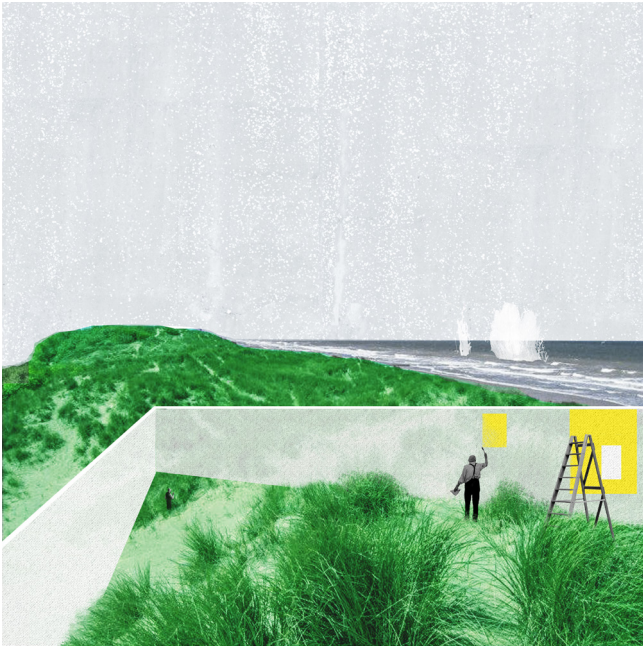
Een overdrachtelijk atelier, Juliaan Lampens

Juliaan Lampens, is een van de Belgisch toparchitecten. Hij is geboren in 1992 en is voornamelijk actief geweest in de provincie Oost- Vlaanderen. Terwijl hij in de eerste jaren van zijn carrière eerder traditionele ontwerpen, zoals fermettes tekende, veranderden zijn idealen resoluut na de Expo 58 in Brussel. Vanaf toen ontwikkelde hij totaal nieuwe architectonische ideeën en kwam hij met het ontwerp van zijn eigen woning resoluut los van de architecturale vormen uit het verleden. Dit is dan ook de Juliaan Lampens die we allemaal kennen, we kennen zijn stijl en architectuur. Maar weten we eigenlijk wel iets over de man zelf? Weet men dat hij een vreemd bioritme heeft? Weet men dat hij overdag eigenlijk niet bereikbaar is en dat zijn creaties tijdens de donkere uren van de nacht tot stand komen? Weet men dat er een mysterie bestaat rond de trap naar de kelder van zijn eigen woning in Eke? Deze mysterieuze elementen vormden voor mij de aanleiding om een ondergrondse, nieuwe sprookjesachtige wereld te creëren. Dienen de ronde betonnen elementen wel om het water op te vangen en het licht te reflecteren naar binnen toe? Zouden dit niet de verborgen lichtschachten kunnen zijn van zijn atelier? Mijn ontwerp voor een overdrachtelijk atelier voor Juliaan Lampens is onzichtbaar vanaf de buitenwereld.

Figuur 34, Evens Lukas, Invisible, (2018).

Op figuur 33 zie je het collagebeeld dat vanaf dag één gemaakt is geweest bij deze opdracht. Het fungeerde als een vertaling van een paar algemene ideeën die ik had voor dit ontwerp. Zo vond ik dat zijn eigen woning te Eke een apart verhaal had. Ook de locatie van zijn woning spreekt tot de verbeelding. Het is een woning die grenst aan een grote privé- vijver en waarbij het terrein volledig omringd is door grote bomen. Op deze manier is de woning niet zichtbaar vanaf de straatzijde. Als snel kwam ook het idee om iets ondergronds te doen, om op deze manier het mysterieuze in het project op te wekken. Deze elementen vormden voor mij de basis van het ontwerp. Deze principes vertaalde ik dan ook wel meteen in een collage. Door dit beeld te maken was iedereen meteen mee in de wereld die ik wou maken voor Juliaan Lampens. Dit project illustreert ook heel goed dat een beeld dat gemaakt is tijdens het ontwerpproces, een zodanige kracht kan hebben dat het ook gebruikt kan worden op de eindjury als eindbeeld. Deze collage is totaal geen representatie van de werkelijkheid. Het vertelt helemaal niks over hoe het ontwerp uiteindelijk geworden is of hoe het ruimtelijk in elkaar zit. Maar toch is het krachtig genoeg om te gebruiken als eindbeeld. Dit komt zoals Nils- Ole Lund ons vertelt dat een goede collage zoals een goede maaltijd is. Ook in deze collage is er duidelijk voor gekozen om enkel de hoofdingrediënten te gebruiken om het beeld op te bouwen. The rest is added, met de rest wordt in dit beeld bedoeld, het meisje dat nieuwsgierig naar de ronde water opvangput kijkt. Hierdoor wordt er een suggestie gegeven dat dit banaal element misschien een grotere betekenis kan hebben.

Figuur 35, Evens Lukas, Hockney, (2017).

Een overdrachtelijk atelier, David Hockney

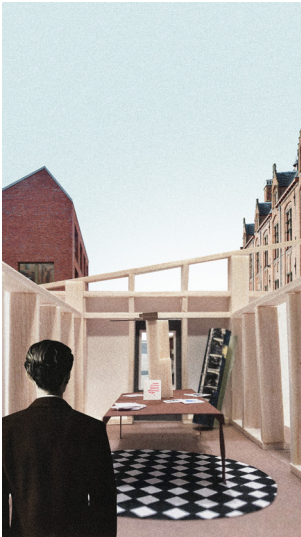
'I paint what i like, when i like, and where i like whit occasional nostalgic journeys' Dit citaat van David Hockney (1962) vormde het idee voor het ontwerp van zijn atelier. David Hockney is altijd in beweging, hij schildert niet in slechts één atelier. De omgeving van Los Angeles en Yorkshire vormen zijn atelier. Hij schildert en tekent overal waar hij kan, soms doet hij dit zelfs met behulp van een Ipad of een iPhone als digitaal canvas. Met dit in gedachten ontwierp ik een mobiel atelier. Een atelier dat een levensgroot canvas kan zijn, en dat wordt vormgegeven door grote transparante panelen. Op deze manier wordt de omgeving de onderlegger van zijn schilderij. Net zoals 'Painting on glass' van Picasso. Het atelier verplaatst zich van locatie naar locatie, van schilderen in een bos naar schilderen in een weiland, om uiteindelijk te eindigen als afzonderlijke elementen in een museum. Het is een collage van schilderijen op verschillende locaties waar dat door de spanning tussen de verschillende schilderijen nieuwe associaties kunnen ontstaan.

De beelden die voor dit project ontworpen zijn baseren zich op de beeldtaal van Office Kersten Geers en David van Severen. De beelden fungeren als eindbeelden van het project. Ze onderzoeken de ruimtelijke impact van een bepaalde opstelling van de installatie op een bepaalde plek. In mijn collagetaal wordt er vaak gebruik gemaakt van felle kleuren. Vaak tracht ik de kleur bepaalde fragmenten van het beeld te verscherpen en andere minder belangrijke fragmenten worden dan weer zachter, of in grijstinten vervangen. Op deze manier kan ik een drukke context die verstoord wordt door vele nevenactiviteiten voor een gedeelte uitzetten. Hierdoor komt de essentie van het beeld naar voren, zo wordt er geen gelaagdheid van betekenissen gecreëerd maar een gelaagdheid van aandacht.

De felle kleuren worden ook ingezet om een contrast tussen verschillende ruimtes te doen ontstaan. In figuur 35 kadert de felle gele zone het beeld. Ook creëert dit een samenhang tussen verschillende losse elementen.

Figuur 36, Evens Lukas, Hockney, (2017).

Figuur 37, Evens Lukas, De ontwerpkeet, (2018).
Figuur 38, Evens Lukas, De ontwerpkeet, (2018).
Figuur 39, Evens Lukas, De ontwerpkeet, (2018).
Figuur 40, Evens Lukas, De ontwerpkeet, (2018).

Een overdrachtelijk atelier, Carton 123

Wat is je standpunt? Wat is je standpunt in architectuur? Welke positie wil je innemen in architectuur en hoe bekijk je de dingen? Dit waren de vragen die ik me stelde na het bezoek aan Carton 123 architecten. Ons bezoek aan hun bureau was een goede reminder voor hun om hen weer even te laten nadenken waar zij als architectuur collectief voor staan in onze maatschappij. Terug nadenken over de dingen waar ze mee bezig zijn en met welke achterliggende gedachten zij over architectuur nadenken, of ze hun standpunt zouden moeten veranderen of niet. Het nadenken over het standpunt was een opmerkelijk feit dat mij was opgevallen als bezoeker aan hun werkplek. Hun atelier dat zich bevond in een rijwoning was opgebouwd met het idee van een kamer. Elke functie kan perfect ingepast worden in welke kamer dan ook. Elk project kan zijn eigen kamer hebben. De werkplek veranderde dan ook regelmatig van locatie doorheen het huis. Tussen de vele spullen in de 'Wunderkammer' van Carton 123 zag ik een dvd liggen van Kitchen stories. Dit is een film die een vertaling was van hun manier van denken, namelijk heel intensief bezig zijn met de locatie en het heel grondig observeren ervan. Met deze elementen heb ik mijn ontwerpkeet voor Carton 123 ontworpen en een verplaatsbaar atelier opgebouwd uit verschillende kamers van verschillende hoogtes en groottes, waarin elke kamer een ander project huisvest afhankelijk van de relatie tot de plek.

Figuur 41, Evens Lukas, De ontwerpkeet, (2018).

Tijdens dit ontwerp is collage een tool geweest tijdens het ontwerpproces. Het fungeerde als middel om bepaalde hiaten van het ontwerp bloot te leggen. Zo zie je op figuur 41 een collage waarbij de schets de ruimte voorstelt en waarbij er fragmenten op een snelle en onderzoekende wijze aan worden toegevoegd. De bedoeling van deze collage was om aan te tonen dat er een probleem ontstond wanneer de onderbouw een dak zou krijgen. Dit probleem wordt versterkt door middel van een lamp die aan de lucht wordt opgehangen. Ook vormt de collage een handige tekening om op verder te kunnen ontwerpen. Zo zien we de reactie die de collage uitlokt, namelijk in de vorm van geschetste oplossingen die meteen aan het beeld worden toegevoegd. Deze collage is van een mindere esthetische kwaliteit. Maar dit is niet het doel van collage. In deze opdracht was collage een tool om het ontwerp te onderzoeken en te testen.

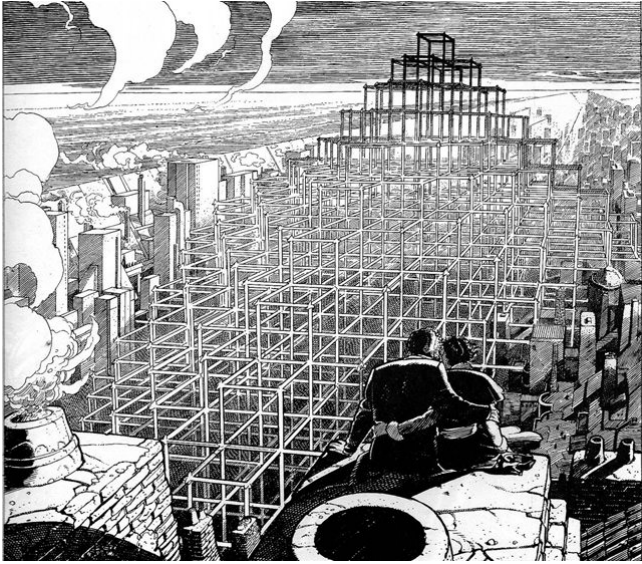
Zoals eerder vermeld ben ik doorheen de studie architectuur me steeds meer gaan verdiepen in beeldtaal en collage. De eindpresentatie van het ontwerp zag ik als een uitgelezen kans om een nieuwe manier van representeren te testen. Nog steeds ben ik op zoek hoe beeld, maquette en representatie zo efficiënt mogelijk een verhaal kunnen vertellen. In dit ontwerp dient de schets of de tekening bij Mies van der Rohe niet als onderlegger voor het collage beeld, maar vormt een maquette het toneel voor het beeld. Enkel de context en het personage moeten nog worden toegevoegd. Zo ontstaat er een gelaagdheid tussen maquette en collage. Door op deze wijze eindbeelden op te stellen kan je een verhaal gaan vertellen in beelden. Het beeld vormt bij deze opdracht het voertuig te vertellen, niet de maquette.

4 ONTWERP IN MAASTRICHT

Studio Contemplatie

Gematerialiseerde Atmosfeer

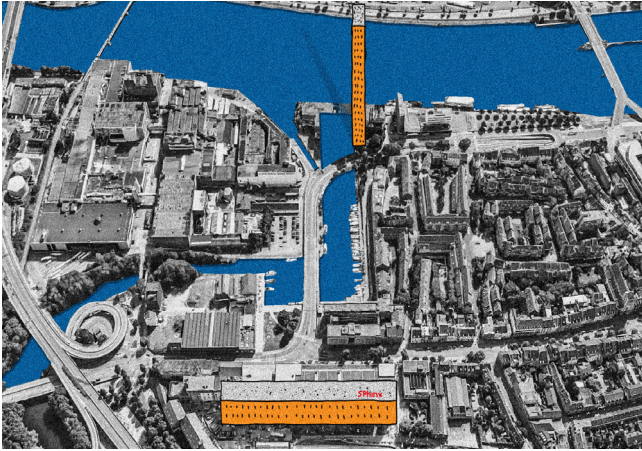
In een wereld die gedomineerd wordt door hectiek en ratio is er een groeiende behoefte aan spirituele bezinning en contemplatie, het volgen van het hart en de geest, weg van de ratio. Veel van deze activiteiten betrekken ook de natuur hierbij. In die zin is dit thema exploreren in de Euregio uiterst relevant. Studio Contemplatie schenkt bijzondere aandacht aan Bildung: de (verdere) vorming van elke student tot een zelfstandige persoonlijkheid met gevoel voor geschiedenis en cultuur, en vooral tot iemand die in staat is om (zelf)kritisch te denken en die vanuit die houding kan ontwerpen. Vanzelfsprekend spitst de studio het begrip Bildung toe op architectuur. Het gaat om het lezen, begrijpen en precies inzetten van architectuur. Kritisch omgaan met geschiedenis en cultuur vereist - binnen de architectuur - een houding ten opzichte van typologie. Maar er zijn ook andere aspecten belangrijk. 'Contemplatie' is vooral een reden om aan architectuur te doen en dieper in de architectuur te graven: contemplatie verplicht ons om heel bewust om te gaan met materialiteit en detaillering, schaal, ruimtelijkheid, licht en schaduw, atmosfeer en 'Stimmung (stemming)', enzovoort. Contemplatie betekent 'beschouwing' of 'bespiegeling'. De etymologie van het woord brengt ons veel bij over de precieze betekenis ervan. Vanuit een persoonlijke fascinatie voor een van de thema's/projecten hieronder, en een autobiografische benadering. Via het Masterproject leren omgaan met identiteit, het ontwikkelen van een eigen identiteit en deze vertalen naar architectuur. Ontwikkelen van een autobiografische architectuur, met als resultaat een poëtisch masterproject.

Figuur 42, Schuitten en Peeters, *Les Cités Obscure*, (1983).

House of Fairytales

Binnen de Studio Contemplatie heb ik gekozen om mijn masterproject uit te werken rond het thema 'House of Fairytales'. Dit is een huis voor de beleving van het werk van sprookjes en fantasieverhalen, in ons geval Schuiten-Peeters. Schuiten-Peeters zijn de Belgische tekenaar François Schuiten en de Franse scenarioschrijver Benoît Peeters. Een van hun bekendste werken is 'De Duistere Steden', oorspronkelijke Franse titel is Les Cités obscures. Het huis is een vertaling van hun [en je eigen] ruimtelijke fantasie. Een belevingsruimte die de bezoeker uitdaagt., een poort naar het imaginaire en de geest van het universum van Schuiten-Peeters, gematerialiseerd door middel van architectuur. Het huis inspireert de gebruiker en bezoeker om de thema's, waarden, moraliteit en sensaties in de verhalen van Schuiten-Peeters ruimtelijk te ervaren. Het is het verhaal van het wonen in de stad, openbaar en privé.

Figuur 43, Evens Lukas, Stedenbouwkundige visie, (2019).

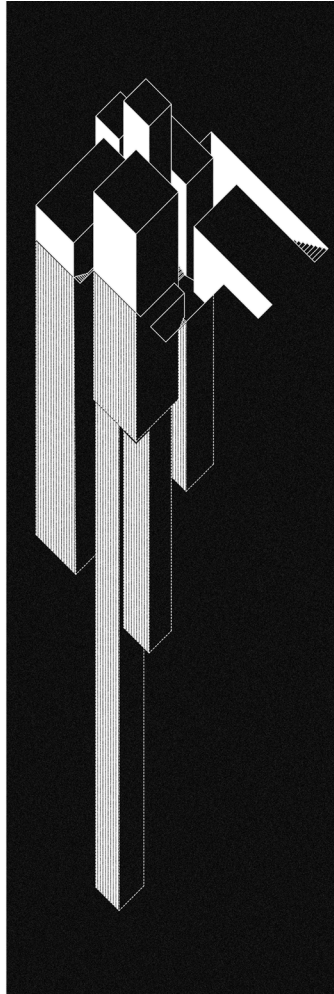
Stedenbouwkundige visie

De oefening van het masterproject speelt zich dit jaar af op de site van het Landbouwbelang, gelegen aan het Bassin in Maastricht. Het Landbouwbelang is een voormalig graanpakhuis en overslagloods. Tegenwoordig leeft tussen de met graffiti bekladde muren van het gebouw een culturele vrijplaats.

Het Landbouwbelang is een 'awkward giant' binnen het stedelijke weefsel van Maastricht. Het gebouw ontnemt de bevolking het zicht en de relatie tot de Maas. In mijn stedenbouwkundige visie heb ik ervoor gekozen om Maastricht te ontnemen van deze awkward giant, en in de plaats hiervan de goede werking van het laagbassin door te trekken tot op de site. Dit doe ik door het Bassin verder uit te graven tot net voor de rand met de Maas. Door deze stedenbouwkundige ingreep te doen, creeërt het Bassin een grootschalig stedenbouwkundig plein vóór het Sphinx gebouw. Nu wordt de Sphinx een prominent gebouw aan de Maas i.p.v. het Landbouwbelang. Ook zal de gesloten stadsgevel die Maastricht vormt ten op zichte van de Maas zich nu openen naar binnen toe.

Enkel het Landbouwbelang wegnemen en het Bassin doortrekken kan de stedenbouwkundige situatie niet helemaal in evenwicht brengen of laat staan hem een meerwaarde bieden. Daarom voeg ik een toren toe aan de site. Het volume van de toren is een letterlijke kopie van het Sphinx gebouw, maar dan rechtop geplaatst. Deze toren brengt letterlijk het evenwicht wat het Sphinx gebouw al jaren nodig had.

Wanneer je via het Bassin Maastricht betreedt voel je heel sterk de bajonet beweging aan die je moet doen. Door de strategische plaatsing van de toren ontstaat er ook een visuele en mentale bajonet tussen de Sphinx, de toren en het Bellefroidlunet aan de andere kant van de Maas.

Figuur 44, Evens Lukas, Ongedefinieerde reis, (2019).

Een ongedefinieerde reis

De toren, nooit zie je de toren, nooit tonen ze je een beeld hoe de toren eruitziet. Je krijgt enkel de ervaring van ruimtes, er worden enkel fragmenten van ruimtes getoond. Nooit zal de toren volledig zijn geheimen prijsgeven. Zelfs na de reis doorheen de toren zal je hem nooit volledig begrijpen. De duistere steden, waar ligt deze wereld en hoe geraak ik daar? Deze wereld bevindt zich in je fantasie, de fantasie die gecreëerd is door je brein: de generator van ideeën en verhalen. Net zoals de toren van Schuiten en Peeters zullen we nooit volledig begrijpen hoe deze machine in ons hoofd werkt, nooit zullen we de complexiteit ervan ontrafelen. Hoe meer we te weten komen over deze machine, hoe meer we beseffen dat we nog niks weten. De zoektocht van de architect naar een idee noem ik een ongedefinieerde reis. Een zoektocht van vinden en gevonden worden. Het idee zit in ons hoofd maar het toont zichzelf niet. Nergens staat er een handleiding geschreven hoe de ideeëngenerator in ons hoofd werkt. Deze zoektocht, deze ongedefinieerde reis, wil ik vertalen in mijn project als een ode aan de architectuur. Een autobiografische reis doorheen de architectuur waarbij de ervaring, de beleving en de stimmung van de ruimte het ultieme einddoel is, waarbij je door middel van architectuur het verhaal ervaart.

Mijn project is een vertaling van een zoektocht, met de architect als hoofdpersonage, de zoektocht van een architect tot een idee. De toren is het huis van de architect, het is enerzijds een architectuurschool en anderzijds een accommodatie voor architectuurstudenten. De toren is gebaseerd op het architype van een doolhof. Maar in dit geval een verticaal doolhof. Net zoals de zoektocht van een architect, is het maken van beslissingen de cruciale factor hoe dat je reis eruit gaat zien. Loop je vast tegen een muur en moet je terugkeren op je stappen, of vind je meteen de juiste weg? De zoektocht van een architect zal altijd een ongedefinieerde reis blijven.

BIBLIOGRAFIE

Bronnen tekst

Beeld. (1971). In etymologiebank.nl. Geraadpleegd van <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/beeld>

Beeldtaal. In encyclo.nl. Geraadpleegd van <https://www.encyclo.nl/begrip/Beeldtaal>

Belzer, S. (2018, 1 oktober). Alsof je in een tekening loopt. *A+*, 2018(274), 46.

Naeyaert, J. (2018, 1 oktober). Ontwerpen van binnenuit. *A+*, 2018(274), 47.

Rodchenko, A. (z.d.). Drive of drawing. Geraadpleegd op 15 januari 2019, van <https://matildeeveraert.com/portfolio/drive-of-drawing/>

Naeyaert, J. (2018, 1 oktober). Ontwerpen van binnenuit. *A+*, 2018(274), 49.

Shields, J. A. E. (2014). *Collage and Architecture*. New York, Verenigde Staten: Routledge/Taylor & Francis Group.

Somers, D. (Vlaams Architectuurinstituut). (2019, 15 februari). Bovenbouw Architectuur. The house of the Explorer (YouTube). Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=IN82vZlys7Y>

Hughes, R. (1981). *The Shock of the New: Art and the Century of Change*. Londen, Verenigd Koninkrijk: Alfred A. Knopf.

Deprez, K. (z.d.). Koen Deprez - Belgian architect-artist | Galerie Zwart Huis. Geraadpleegd op 15 januari 2018, van <http://koendeprez.com/works/the-indefinable-journey>

Calvino, I., & Weaver, W. (1997). *Invisible Cities*. New York, Verenigde Staten: Vintage.

Ole Lund, N., & Thomsen, C. (1990). *Collage Architecture* (2e ed.). Berlijn, Duitsland: Ernst & Sohn.

Bovenbouw architecten. (2015, 5 februari). Stadhuis Antwerpen [Bundel]. Geraadpleegd op 10 maart 2019, van https://www.vlaamsbouwmeester.be/sites/default/files/open_call_project_submission_presentation_bundles/2802D%20Bundel_low.pdf

Koolhaas, R. (1994). *Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan*. New York, Verenigde Staten: Monacelli Press.

Associatie. (1931). In etymologiebank.nl. Geraadpleegd van <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/associatie>

De Schutter, J. (2018, 1 oktober). Bim in verbeelding. A+, 2018(274), 57.

Deprez, K. (z.d.-b). De ruimte door het culturele landschap getrokken. Geraadpleegd op 10 januari 2019, van <https://www.muhka.be/nl/collections/artworks/k/item/16831-koen-deprez-de-ruimte-door-het-cultuurloze-landschap-getrokken-nl>

Koolhaas, R., Mau, B., Sigler, J., Werlemann, H., & Office for Metropolitan Architecture. (1998). Small, Medium, Large, Extra-large: Office for Metropolitan Architecture, Rem Koolhaas, and Bruce Mau. New York, Verenigde Staten: Monacelli Press.

Ccha. (2018, 21 september). Van kijken naar beelddenken - Patrick Ceysens | Programma | cultuurcentrum Hasselt. Geraadpleegd op 26 maart 2019, van https://www.ccha.be/programma/1648/Patrick_Ceysens/Van_kijken_naar_beelddenken/

Bekaert, G. (z.d.-b). Project Zeebrugge. Modellen van Jezuietenspiritualiteit. Het sociale Europa. Streven, 58(1), 16-19.

Theys, H. (2013). Over loxodromen en cinematografische vrijheid. Berchem, België: EPO.

Van Gerrewey, C. (z.d.). Polemieek in de niet-metropolitane provincie. Rem Koolhaas in de Lage Landen. Geraadpleegd op 18 maart 2019, van <https://www.dewitteraaf.be/artikel/detail/nl/3949>

Deprez, K. (z.d.-c). Koen Deprez - Belgian architect-artist | Galerie Zwart Huis. Geraadpleegd op 10 januari 2019, van <http://koendeprez.com/works/nuklear-terrasse>

Deprez, K. (z.d.-d). Koen Deprez - Belgian architect-artist | Galerie Zwart Huis. Geraadpleegd op 8 januari 2019, van <http://koendeprez.com/works/executions-of-time>

Canvas. (Producent) & Reyers 2020. (2016) OFFICE Kersten Geers David van Severen / KCAP. (Documentaire). België: VRT

The Temptation of St. Anthony Painting by Salvador Dali.. (z.d.). Geraadpleegd op 15 december 2018, van <https://www.theartist.me/collection/oil-painting/temptation-st-anthony/>

MoMA. (z.d.). Ron Herron. Walking City on the Ocean, project (Exterior perspective). 1966 | MoMA. Geraadpleegd op 23 maart 2019, van <https://www.moma.org/collection/works/814>

Berke, D., Harris, S., & Yale University. School of Architecture. (1997). Architecture of the Everyday. New York, Verenigde Staten: Princeton Architectural Press.

BIBLIOGRAFIE

Figuren tekst

Figuur 0: Evens Lukas. (2019). Eigen beeldarchief

Figuur 1: Everaert. (2017). Clouds. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://www.studiobont.be>

Figuur 2: Robbrecht en Daem architecten. (2003). Boijmans Van Beuningen Museum. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://www.robbrechtendaem.com/projects/museums-galleries/boijmans-van-beuningen>

Figuur 3: Bovenbouw Architecten. (2018). Renovatie. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via eigen beeldarchief.

Figuur 4: Bovenbouw Architecten. (2012). Woningproject Leystraat. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://www.osar.be/pages/blog.php?start=all&lang=fr&cat=8>

Figuur 5: Lund. (1987). The Tower of Babel after 1970. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://socks-studio.com/2012/08/05/the-future-of-architecture-and-other-collages-by-nils-ole-lund/>

Figuur 6: Lund. (1982). First the building then the site. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://socks-studio.com/2012/08/05/the-future-of-architecture-and-other-collages-by-nils-ole-lund/>

Figuur 7: Bovenbouw Architecten. (2015). Stadhuis Antwerpen. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via https://www.vlaamsbouwmeester.be/sites/default/files/open_call_project_submission_presentation_bundles/2802D%20Bundel_low.pdf

Figuur 8: Lund. (1987). Architectural Call Girl. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://socks-studio.com/2012/08/05/the-future-of-architecture-and-other-collages-by-nils-ole-lund/>

Figuur 9: Koolhaas & Friesendorp. (1976). The Story of the pool. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan.

Figuur 10: Koolhaas & Friesendorp. (1976). The Story of the pool. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan.

Figuur 11: OMA. (1990). Congrexpo. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Small, Medium, Large, Extra-large: Office for Metropolitan Architecture, Rem Koolhaas, and Bruce Mau

Figuur 12: OMA. (1990). Congrexpo. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://oma.eu/projects/congrexpo>

Figuur 13: OMA. (1988). Sea Terminal. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://oma.eu/projects/zebrugge-sea-terminal>

Figuur 14: OMA. (1988). Sea Terminal. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://oma.eu/projects/zebrugge-sea-terminal>

Figuur 15: OMA. (1988). Sea Terminal. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Small, Medium, Large, Extra-large: Office for Metropolitan Architecture, Rem Koolhaas, and Bruce Mau

Figuur 16: OMA. (1988). Sea Terminal. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Small, Medium, Large, Extra-large: Office for Metropolitan Architecture, Rem Koolhaas, and Bruce Mau

Figuur 17: Bruegel. (1565). De toren van Babel. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://www.artsaloholland.nl/renaissance/pieter-brueghel-de-oude-de-toren-van-babel>

Figuur 18: Deprez. (1988). Nuklear Terrasse. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Over Loxodromen en cinematografische vrijheid

Figuur 19: Deprez. (1988). Nuklear Terrasse. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://koendeprez.com/works/nuklear-terrasse>

Figuur 20: Deprez. (1988). Nuklear Terrasse. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://curiator.com/art/koen-deprez/nuklear-terrasse-abend>

Figuur 21: Deprez. (1988). Espace Temps. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Over Loxodromen en cinematografische vrijheid

Figuur 22: Deprez. (1988). Espace Temps. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Over Loxodromen en cinematografische vrijheid

Figuur 23: Deprez. (1988). Executions of Time. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://koendeprez.com/works/executions-of-time>

Figuur 24: Hockney. (1967). A bigger Splash. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://www.tate.org.uk/art/artworks/hockney-a-bigger-splash-t03254/understanding-david-hockneys-bigger-splash>

Figuur 25: OFFICE KGDVS. (2012). Centres for traditional music. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via https://www.domusweb.it/en/news/2016/03/04/office_kersten_geers_david_van_severen_everything_architecture.html

Figuur 26: OFFICE KGDVS. (2005). A grammar fort he city. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <http://officekgdvs.com/projects/#office-19>

Figuur 27: Mies van der Rohe. (1942). Interior perspective for the Concert Hall. Geraadpleegd van <https://www.wallpaper.com/architecture/modernist-muse-mies-van-der-rohes-influence-across-the-art-world>

Figuur 28: Mies van der Rohe. (1928). Alexanderplatz proposal. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via Collage and Architecture

Figuur 29: OFFICE KGDVS. (2004). Tower & Square. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via A+274 Representation

Figuur 30: Dali. (1946). The temptation of St. Antony. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://www.dalipaintings.com/temptation-of-saint-anthony.jsp>

Figuur 31: Archigram. (1966). A Walking City. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://www.moma.org/collection/works/814>

Figuur 32: OMA. (1988). Sea Terminal. Geraadpleegd op 27 maart 2019 via <https://oma.eu/projects/zeebrugge-sea-terminal>

Figuur 33: Evens Lukas. (2018). Eigen beeldarchief

Figuur 34: Evens Lukas. (2018). Eigen beeldarchief

Figuur 35: Evens Lukas. (2017). Eigen beeldarchief

Figuur 36: Evens Lukas. (2017). Eigen beeldarchief

Figuur 37: Evens Lukas. (2018). Eigen beeldarchief

Figuur 38: Evens Lukas. (2018). Eigen beeldarchief

Figuur 39: Evens Lukas. (2018). Eigen beeldarchief

Figuur 40: Evens Lukas. (2018). Eigen beeldarchief

Figuur 41: Evens Lukas. (2018). Eigen beeldarchief

Figuur 42: Schuiten en Peeters. (1983). Les Cités Obscure. Geraadpleegd op 9 mei 2019 via <https://popupcity.net/obscure-cities-on-the-other-side-of-the-sun/>

Figuur 43: Evens Lukas. (2019). Eigen beeldarchief

Figuur 44: Evens Lukas. (2019). Eigen beeldarchief

Promotor | **Prof.arch.int.arch. Saidja Heynickx**

COLLAGE

Wat is de kracht van de tactiek collage, in het bijzonder de betekenissen, confrontaties, associaties van collage methodologisch denken die ons tot nieuwe betekenissen en inzichten leiden om het architectuur denken en de creatie ervan te kunnen verrijken?

Lukas Evens

Universiteit Hasselt
Faculteit Architectuur en kunst

Academiejaar 2018 | 2019
Master Architectuur
Seminarie Tactics